

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2026. szeptember
XXXIII. évfolyam 3. szám

A kertvárosiak jól ismerik a találókérdést: mi a közös egy káposztafejen és egy villanykörteben? Az üresség – egyikben sincs semmi, mindkettőben teljes a vákuum. A Fóti út menti Bermuda-négyszögben jelenleg ugyanez a helyzet. Se káposzta, se zöldségek, se izzók, se gépgyár. Csupán törmelék és a savval átitatott talaj maradt. No és a „lila tervek”. Több mint egy évszázada a grófi majorság káposztái termettek ezen a helyen. A Károlyiak hajdan akkora káposztáskertet hoztak létre, hogy egész Megyer arról kapta a nevét. Trágya is volt bőven a tehenészetből. Később bolgárkertészek árasztó öntözéssel termeltek itt uborkát, hagymát, paprikát, paradicsomot.

A sopszkasaláta hozzávalói az 1950-es években tűntek el a környékről. A Tungsram először fűvel vetette be a placcot, hogy munkásai számára sporttelepet létesítsen; majd nem sokkal később a VTG vetette meg itt a lábát. A rövidítés nem egy sportklub neve, hanem a Vákuumtechnikai Gépgyáré volt. Felkészült gépésztervezők, technikusok és szerszámkészítők dolgoztak a szerelőcsarnokokban. Ma startupnak neveznénk az innovatív céget, ahol „Szentélynek” hívták a fejlesztések birodalmát. Az új tulajnak mégsem kellett, ezért kicsúszott a lábuk alól a talaj. A telephelyen mára csak a kémény és a kazánház áll mementóként. Kívülről mindössze ennyi látszik a kerítés mögött. A vákuum és néma csend. □ *Barta Flóra*

Mozaikok a Vákuumtechnikai Gépgyár egykori telepének múltjából és jelenéből

„Nincs még egy évtizede sem, hogy a Szilágyi utcában a régi futball-pálya, a kis erdő helyén gyors iramú építkezés kezdődött. [...] A rohamosan felhúzott falak nemsokára tető alá kerültek, s kibontakozott egy új gyárépület képe. 1953-ban táblát függesztettek a teljesen elkészült üzem kapujára, amelyen a következő felirat állt: Egyesült Izzólámpa és Villamossági RT. Vákuumtechnikai Gépgyára. S az elmúlt néhány év alatt az egyetlen épületből álló, alig néhány száz emberrel dolgozó gyáregység szinte önálló vállalattá nőtt. Ma már több mint ezerhat-százan dolgoznak a különböző műhelyekben. [...] néhány évvel ezelőtt még nem gondoltak az Izzó vezetői arra, hogy ilyen nagy üzemet létesítenek a megyeri homokon. Az eredeti elgondolás szerint csak a gépgyártás kitelepítését tervezték. [...] A fejlődés gyorsasága azonban messze túlhaladta az elképzeléseket. [...] 1958 augusztusában – nem egészen egy hónap alatt – közel négyszáz dolgozó került át a Szilágyi utcai modern, korszerű, világos munkatermekbe a régi, elavult, sötét műhelyekből. Csaknem egy éve dolgozik itt az úgynevezett „fejgyártás”, amely az izzólámpagyártásnak egyik legfontosabb része. Felépítették az elmúlt évben az ország egyik legkorszerűbb galvanizáló üzemét is, ahol a dolgozók egészségük veszélyeztetése nélkül végezhetik munkájukat. Nem túlzás, ha azt mondjuk: a Vákuumtechnikai Gépgyár a kerület egyik legmodernebb üzeme. [...] Két évvel ezelőtt készült el az új irodaépület, a kultúrteremmel, az ebédlővel, ahol naponta kb. 1200-an étkeznek fehér abrosszal leterített asztalok mellett. Napközi otthonában 50 kisgyermek talál valóban barátságos, meleg otthonra. El kell még mondanunk, hogy a gyáregység [...] rendszeresen teljesíti tervét és sok millió forinttal járul hozzá az Izzó exporttervének teljesítéséhez. Új gyár nőtt ki a földből a megyeri homokon, ott, ahol régen az újpesti munkások gyűltek össze május 1-én, hogy megünnepeljék a munkásság

legnagyobb ünnepét. Olyan új gyár, amelyre nemcsak az Izzó, hanem az egész kerület is büszke lehet.” (Újpest, 1959. július)

„... a Vákuumtechnikai Gépgyár valaha kisjavítóműhely volt, ma Európa-hírű üzem. Ballonfúvó automatáit – egy ilyen gép naponta 24-25 ezer villanykörte üvegburáját készíti el – ismerik a szocialista tábor csaknem minden országában.” (Esti Hírlap, 1959. július 19.)

„Az Egyesült Izzó [...] Vákuumtechnikai Gépgyárának mai közössége [...] emlékezett meg arról a két és fél évtizedes útról, ami alatt az egykori törzsgyári gépjavító műhelyből Európa egyik legjelentősebb vákuumtechnikai bázisává fejlődött.” (Izzó, 1979. augusztus 30.)

„Az Egyesült Izzó vákuumtechnikai gépgyárának dolgozói is csatlakoztak a kongresszusi munkaversenyhez. A gyár fényforrástermékek előállításához szükséges gépsorokat készít.” (Pest Megyei Hírlap, 1979. szeptember 12.)

„A VTG 1994-es legjelentősebb projectjei: [...] ceruza fémhalogén gépek [...] autólámpa gyártó gépek [...] kompakt fénycső gyártó gépek [...]” (Gépdívízió, 1995. február)

„2017. március 31-én az utolsó dolgozók is elhagyták a VTG-t, jelenleg a nyomát/épületeit is eltüntették. Gyűjtsunk egy méceszt megemlékezésül a Lahner (Sallai) utcai portánál.” (VTG Vákuumtechnikai Gépgyár Facebook-oldala, 2025. március 28.)

„Köztudott, hogy a MOL-csoport ez év június 20-án jelentette be hivatalosan, hogy a Főti út 141. alatti, egykori Tungsram-telepen alakítaná ki az Újpest FC új központját, sportlétesítményeit, új stadionját. Az előszerződést már megkötötték a 180 ezer négyzetméteres területre [...]” (Újpesti Napló, 2025. július 24.)

„Fél évre felfüggesztették az Újpest új stadionjának engedélyezési eljárását. [...] A budapesti kormányhivatal építésügyi főosztálya a beruházó kérésére június 8-ától ideiglenesen leállította az engedélyezési folyamatot.” (Nemzeti Sport Online, 2026. június 24.)

(Összeállította: Lőrincz Róbert)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tiszteletbeli elnöke:
DR. SIPOS LÁJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
DR. BARTA FLÓRA fordító
CSAPÓ ZOLTÁN sporttörténet-kutató
HIRMANN LÁSZLÓ tanár,
gimnázium-igazgató
DR. HOLLÓSI ANTAL sebészfőorvos,
ny. orvos igazgató
KLACSMANN BORBÁLA történész
DR. KOVÁCS IVÁNNÉ ny. gyógy-
pedagógus
DR. KÖRÖSNÉ DR. MIKIS MÁRTA
ny. tudományos munkatárs (OFI)
LASZIP GÁBOR történész
LŐRINCZ RÓBERT könyvtáros,
helytörténész
RÉTI JÁNOS újságíró, blogger
PROF. DR. SALLAI JÁNOS egyetemi
tanár, ny. rendőr ezredes
SZÖLLŐSY MARIANNE helytörténeti-
gyűjtemény-vezető
DR. VÉTEK GÁBOR kertészmérnök,
egyetemi docens

Kiadja: Újpest Önkormányzata
ISSN 1587-9763

Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
PRINTWORKS NYOMDA KFT.
Felelős vezető: GYŐRI GÁBOR

Digitális archívum:
ujpest.hu oldal, „Kerület” menüpont

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

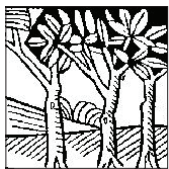
2026. szeptember
XXXIII. évfolyam 3. szám

A Vákuumtechnikai Gépgyár egykori főbejárata az 1970-es években (Forrás: Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény)

1	BARTA FLÓRA <i>Légiüres tér</i>
Múltidéző	
2	<i>Mozaikok a Vákuumtechnikai Gépgyár egykori telepének múltjából és jelenéből</i>
	Összeállította LŐRINCZ RÓBERT
Tanulmány	
4	LASZIP GÁBOR <i>Nagy Ferenc – a futballista, aki a forradalom helyett egy autó áldozata lett, 1. rész</i>
7	KLACSMANN BORBÁLA <i>„Vegyes házasságok” Újpesten az 1944-es vagyonbevallások tükrében</i>
Közlemények	
11	SALLAI JÁNOS <i>Egy újpesti rendőrtudós, dr. Szrubaián Dezső</i>
13	DR. HOLLÓSI ANTAL <i>Dr. Farkas Andor belgyógyász, kórházigazgató</i>
15	KÖRÖSNÉ DR. MIKIS MÁRTA <i>Mi került az iskolatáskába?</i>
17	DR. KOVÁCS IVÁNNÉ <i>’56 októbere az emlékeimben</i>
18	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>Megkésett nekrológ... Idén lett volna 40 éves az Ady Endre Művelődési Központ</i>
20	CSAPÓ ZOLTÁN <i>„Kapa”, a megyeri legenda</i>
22	RÉTI JÁNOS <i>A gépgyári klub</i>
23	VÉTEK GÁBOR <i>Újpest különleges természeti értéke a homoktövis és élőhelye, 3. rész</i>
Híres újpestiek	
25	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Stromfeld Aurél</i>
Interjú	
28	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>„Gyermekeorvos szerettem volna lenni”</i>
32	Helytörténeti hírek

Nagy Ferenc – a futballista, aki a forradalom helyett egy autó áldozata lett, 1. rész

Eörsi László 2016-ban megjelent Kőbánya 1956 – Fegyveres ellenállás a X. kerületben című kötetében felsorolja a forradalom minden X. kerületi áldozatát. Egyikük kapcsán a könyvből a következő információkat tudjuk meg: Nagy Ferenc gépmunkás, aki 1918-ban, Pozsonyban született, Budapest XV. Mozdony utca 9. szám alatti lakos, 1956. november 6-án, a X. kerületi Előd utcában lett a forradalom áldozata. Halálának oka: koponyatörés, agysérülés.

Nagy I Ferenc labdarúgó, zakóján az I. ČsŠK Bratislava kintűzőjével (Fotók: a szerző archívuma)

Eörsi, kötete 83. oldalán az adatok forrásaként egy PDF-re hivatkozik, amely a XVIII. kerületi(!) önkormányzat weboldalán érhető el, ám a szerző nélküli dokumentum tartalma kapcsán gyanítja, hogy az a Horváth Miklós és Tulipán Éva által jegyzett, 2006-ban kiadott In memoriam 1956 című könyvben közöltekkel megegyezik. A hivatkozott PDF azóta megváltozott elérési úton, de a mai napig megtalálható, Nagy Ferenc kapcsán azonban némileg több információt ad, mint Eörsi. A dokumentumból megtudható Nagy teljes születési dátuma (1918. június 25.), valamint édesanyja neve (Szolga Viktória) is. A dokumentum bővebb információval szolgál a halál oka, körülményei kapcsán is: „koponyatörés, agysérülés, életfontos szervek sérülése, koponyalövés”. A PDF által nyújtott új információk körét bővíti a forrás megjelölése is, amely a „dokumentum, fénykép (adatlap)” rovatban a következőket közli: „halotti értesítő”. Ezek alapján úgy vélhetjük, hogy Nagy Ferenc az 1956-os forradalom során, a szovjetek elleni szabadságharc idején fejlövés és egyéb sérülések miatt hunyt el.*

A későbbiekben azonban látni fogjuk, hogy a megadott adatok mindkét írásban pontatlanok, a következtetés pedig helytelen.

Az viszont a pontos születési dátum közlésének köszönhetően egyértelműen kiderül, hogy a forrásokban (köztük a Nemzeti Sport, 1944. január 25-i Ki Kicsoda? adatbázisában) szereplő elhalálozott személy nem más, mint az I. ČsŠK Bratislava, a Szolnoki MÁV, a Szentlőrinci AC, az Újpest, a Testvériség és a Bp. Lokomotív egykori magyar bajnok és magyar kupagyőztes labdarúgója, Nagy I Ferenc. Az adatokat felületesen áttekintve azt feltételezhetnénk, hogy megtaláltuk a magyar labdarúgás egyetlen 1956-os mártírját.

Nagy Ferenc az első világháború utolsó nyarán, 1918. június 25-én született Pozsonyban, a Magyar királyság egykori főváro-

sában. Alig fél évvel később, 1919. január 1-én a Csehszlovák Légió nevű önkéntes haderő bevonult a városba, és a települést átnevezték Wilsonovo městonak, ezzel Pozsony Csehszlovákia része lett. Az újonnan létrejött országot magyarok százezrei hagyták el, a magyarok Nagy család azonban Pozsonyban maradt. Nagy Ferenc játékos pályafutását is a csehszlovákká lett, végül Bratislavának keresztelt városban kezdte meg. Első klubja 1931–32 között a Pozsonyi Kábelgyár SC volt, majd 1932–36 között a nagymúltú Pozsonyi TE jogutódja, a Polgári TE tagja volt. 1937 nyarán lecsapott rá Pozsony legnagyobb klubja, az I. ČSŠK Bratislava, a mai Slovan Bratislava elődje, és ezzel elkezdődött az egy évtizeden át tartó élvonalbeli labdarúgó-karrierje.

A pozsonyi égszínkékeknel a csehszlovák első osztályú bajnokságban 1937. augusztus 15-én lépett először pályára, rögtön a címvédő Slavia Praha ellen. A Bratislava csatársorát középcsatárként az egykori újpesti gólkirály, akkoriban játékos-edzőként dolgozó Jávor (Jakube) Pál irányította, Nagy Ferenc mellette volt jobbösszekötő. A pozsonyi csapat váratlan, 3:2-es győzelmet aratott, Nagy azonnal góllal mutatkozott be. A 19 éves futballista a szezon végéig mindössze egyetlen mérkőzésről hiányzott, a tizenkétcsapatos bajnokság 5. helyén végző ČSŠK-ban 21 mérkőzésen 11 gólt lőtt – ezzel együttese házigólkirálya lett. A játékos a következő szezont is jól kezdte, az első négy fordulóban 2 gólt lőtt, azonban a történelem hamarosan közbeszólt. Előbb szeptember végén a müncheni egyezmény, majd november elején az első bécsi döntés több részre osztotta Csehszlovákiát. A Felvidék déli részének Magyarországhoz csatolását követően Szlovákia függetlenedni próbált a csehektől, miközben a szlovák részekben élő magyarok jelentős része a távozás mellett döntött. Nagy Ferenc is elhagyta Pozsonyt, karrierje első, csehszlovákiai szakasza ezzel mindössze húsz éves korában lezárult.

Nagy 1938 novemberében Magyarországra utazott, ahol Abonyban talált menedéket. Az élvonalban szereplő Szolnoki MÁV labdarúgó klubjának képviselői is ott, a megyeszékhely melletti településen találtak rá a futballistára, akit azonnal megpróbáltak szerződtetni.

A tehetséges játékos már 1939 januárjától a szolnoki csapattal edzett, azonban kiadása a pozsonyi politikai változások következtében nehézségekbe ütközött. Hónapokig tartott a huzavona, mire a frissen megalakult szlovák futbalszövetség 1939 áprilisában kiadta Nagy Ferenc játékgengedélyét, aki azonnal bemutatkozott az új csapatában.

A szolnoki együttes 1938 nyarán jutott fel története során először a legmagasabb osztályba, első szezonjában a kiesés ellen küzdött, így minden erősítésnek örültek a városban. Nagy 1939. április 30-án a Latorca utcai pályán, az Elektromos–Szolnok mérkőzésen mutatkozott be a magyar első osztályban. Bár csapata 2:1-re kikapott, ám Nagy első magyarországi fellépésén gólt lőtt. Szolnokon eleinte felváltva játszott balszélsőt és balösszekötőt, majd egyre inkább a belsőbb posztokon találta meg helyét. A szolnokiakkal 1938/39-ben és 1939/40-ben is 9. helyen végzett a bajnokságban.

1940 őszétől azután beindult az egyre jobban összeérő, remek játékosokat nevelő szolnokiak szekere. Az 1940/41-es bajnokságban kitűnően szerepelt a gárda, negyedik helyen végzett, Nagy Ferenc 21 mérkőzésen 5-ször talált a hálóba. A szezon legemlékezetesebb mérkőzését azonban nem a bajnokságban, hanem 1941. június 29-én az Üllői úton, a Magyar Kupa döntőjében játszotta az együttes. A Horváth F. – Csabai, Kispéter – Selmeczi, Szűcs S., Fazekas – Szántó, Kolláth, Búza, Nagy F., Korom összeállításban szereplő Szolnoki MÁV 3:0-ra győzött a Salgótarjáni BTC ellen, és a harmadik gólt a pozsonyi születési csatár lőtte.

A diadalnak köszönhetően Nagy Ferenc 1941-ben kupagyőzelmet ünnepelhetett csapatával.

Az azt követő idény még annál is jobban sikerült a gárdának és a csatárnak is: az 1941/42-es szezonban a Szolnoki MÁV bronzérmet nyert a magyar bajnokságban, ahol Nagy Ferenc 30 mérkőzésen lépett pályára és 8 gólt lőtt. Az egyik legkiemelkedőbb meccsét 1941. szeptember 28-án, az Újpest ellen játszotta. Zsengellérék a 67. percig 4 gólt lőttek a vidéki ellenfelük kapujába, azonban a szűkös, Véső úti pályán megrendezett találkozó végén megrázta magát a házigazda. Szántó és Nagy is

betalált, majd Szántó egy szögletből egy gólra csökkentette csapata hátrányát. A 84. percben Nagy Ferenc tört be a büntetőterületen belülre, akit buktattak az újpesti védők. Tizenegyest harcolt ki a csapatának, amiből Kispéter Mihály kiegyenlített.

A házigazdák 0:4-ről érték el a 4:4-es végeredményt. Az egész szezon során remek formában futballozó Nagy gólt lőtt az Újvidéknek, a Csepelnek és a Ferencvárosnak is, miközben a Kolozsvár és a Kispest ellen duplázni tudott. A csapat a megszerzett harmadik helyezéssel a mai napig Szolnok városának legkiemelkedőbb NB I-es szereplését érte el.

Nagy Ferencet örökké mozgó, védekezésben és támadásban is hasznos játékosnak tartották. Kivette a részét a helyzetek előkészítéséből, alkalmanként a góllövésből is. 175 centiméteres magassága ellenére remekül fejtelt és igazi cseleművész volt, a közönség kedvence. Csak azt rótták fel hibájául, hogy szerette dajkálni a labdát, ritkán szabadult tőle időben. A többi játékoshoz hasonlóan amatőr státuszúként játszott; a vasútnál előbb autogénehesztőként, majd tisztviselőként dolgozott. A háborús évek alatt négy alkalommal is szerepelt a magyar B-válogatottban.

Nagy 1944 szeptemberéig játszott a Szolnoki MÁV együttesében, ahol 135 első osztályú bajnoki mérkőzésen 32 gólt lőtt. Az 1944/45-ös bajnokságot is a kék-fehéreknél kezdte, azonban az NB I megrendezése a hadihelyzet miatt négy fordulót követően ellehetetlenült.

A Magyarországra is megérkező harci cselekmények miatt megbénult a tömegközlekedés, a bajnokság félbeszakadt. A futballszövetség 1944 szeptemberében hadibajnokságot írt ki, kizárólag budapesti csapatok számára. Számos vidéki futballista igazolt ekkor fővárosi klubokhoz, hogy játékbán maradjon. Nagy Ferenc sem tett másként. Új klubja, a Szentlőrinci AC színeiben 1944 novemberében és decemberében összesen 4 mérkőzésen lépett pályára.

Nagy a háború utáni hónapokban is Budapesten tartózkodott, de nem futballozott. Végül 1945. júniusában az Újpest igazolta le a 27 éves támadót. Azért a lila-fehéreket választotta, mert két korábbi szolnoki csapattársa – Szűcs Sándor és Laborcz Lajos – is az újpestieknél játszott. Az 1945-ös bajnokságban mindössze egyszer, az ESMTK ellen lépett pályára, amikor Zsengellér Gyulát helyettesítette. Az újpestiek Tóth Gy. – Balogh II, Tamás I. – Kirádi, Szűcs S., Balogh I – Suhai, Szusza, Laborcz, Nagy F., Várnai összeállításban léptek pályára, és 1:0-ra legyőzték a pesterzsébetieket. Nagy ezzel az egyetlen mérkőzéssel is élete során először magyar bajnok lett a lila-fehérekkel. *(Folytatjuk...)*

*A forradalom és szabadságharcral összefüggésben életét vesztett személyek adatai – https://archive.bp18.hu/images/dokumentumok/legacy/emlekmualdozatok_adatbazis_20120926.pdf

1941 – A Szolnoki MÁV Magyar Kupa-győztes csapata az Üllői úton. Nagy Ferenc a kép jobb szélén áll

„Vegyes házasságok” Újpesten az 1944-es vagyonbevallások tükrében

1944 áprilisában a magyar kormány 1600/1944. ME. számú rendeletével előírta, hogy minden zsidónak be kell küldenie a vagyonbevallását tartalmazó űrlapot a lakhelye szerint illetékes Pénzügyigazgatóságnak. Ez a rendelet jóval a német megszállás napja (1944. március 19.) után született, és előrevetítette a magyar zsidóság teljes kifosztását. A kormány víziója a kifosztási folyamat központosítása volt, ami azonban később mégsem valósult meg. Mindazonáltal a vagyonbevallási kérdőíveket minden zsidó családnak, illetve 10.000 pengőnél nagyobb értékű vagyonelemet birtokló zsidó – és zsidó vagyont birtokló nemzsidó – személynek ki kellett töltenie. A Pest Vármegyei Levéltárban megtalálható Pest megyei vagyonbevallások gyűjteménye gazdag forrásbázist nyújt a helyi zsidó közösségek gazdasági, szociológiai és kulturális hátterének feltérképezéséhez.

A forrásokról

Az 1941-es népszámlálás adatai szerint 1.178.919 fő élt a mai Pest megye területén, akik közül 35.968 volt az izraelita zsidók és 6217 a kikeresztelkedett zsidók száma; e két csoport összesen a megye lakosságának 3%-át tette ki. A gyűjteményben fennmaradt minden olyan vagyonbevallás, amelyeket a mai Pest vármegye területén található falvakból vagy városokból küldtek, köztük az 1950-ben Budapesthez csatolt településeké – így Újpesté, Kispeszté, Soroksáré stb. Kivételt képeznek az abonyi járás, valamint Cegléd és Nagykőrös iratai, amelyek hiányoznak a gyűjteményből. Összesen 8369 vagyonbevallás található a levéltárban – ami a korabeli családok átlagos nagyságát (4 fő) tekintve reprezentatívnak mondható. Újpesten 1941-ben 10.882-en vallották magukat zsidónak, további 1281 fő volt a kikeresztelkedett zsidók száma. Ebből a városból 2333 vagyonbevallás maradt fenn.

A vagyonbevallási kérdőívek tizenegy nagy szekciót tartalmaztak: személyes adatok, ingatlanok, lakberendezési és ruházati tárgyak, haszonbérlet, értékpapírok, nemesfém tárgyak, követelések, egyéb vagyon, kereskedelmi vagy ipari vállalat, egyéb adatok, tartozások. Emellett a kitöltők gyakran csatoltak mellékleteket is: banki, földhivatali igazolásokat, egyes vagyontípusok felsorolását, üzletük, üzemük berendezésének és árukészletének listáját stb.

Témavezetőm, dr. Barna Ildikó útmutatása alapján kutatásom során először a több mint 2300 újpesti vagyonbevallást dolgoztam fel: egy adatbázisban rögzítettem minden ötödik nyomtatvány adatait. Mivel négy gyár is került közéjük, amelyek jóval nagyobb vagyonmennyiséget képviseltek a magánszemélyek vagyonánál, ezért ezek mellett négy további, véletlenszerűen kiválasztott vagyonbevallást is feldolgoztam. Így összesen 470+4 vagyonbevallás került az adatbázisba.

Az így keletkező adatbázis igen sokoldalúan felhasználható – ennek egyik eredménye az a térkép is, ahol jelöltem minden, az adatbázisban szereplő személy címét, valamint azt is, hogy tulajdonos volt-e vagy sem.

Az alábbi cikkben azonban egy másfajta adat alapján mutatom be, hogyan lehet a vagyonbevallásokat a zsidó közösség történelmének rekonstruálására használni.

„Vegyes házasságok” és a holokauszt

A Horthy-korszak (1920–1944) alatt az 1938-as első zsidótörvényig folyamatosan nőtt a „vegyes”, zsidó–nemzsidó házasságok száma és aránya. Az összes zsidó házasságkötés 25%-át nemzsidó házastárssal kötötték (az arány Budapesten 31%, vidéken 18% volt), ám a zsidótörvények életbe lépése után ez az arány 10%-ra csökkent. A „vegyes házasságban” élő zsidó házastárs számára lehetővé vált a felfelé irányuló társadalmi mobilitás, az egyházak

azonban nem nézték jó szemmel a különböző felekezetű partnerek közötti házasságot, mivel azt a modernizáció és az egyházi tekintély visszaszorulásának jeleként értelmezték.

Az első zsidótörvény bevezetésétől kezdve a hatóságok igyekeztek megfelelő definíciót találni arra, hogy ki számít zsidónak. Végül 1944-ben, a gettósítás és deportálás során leggyakrabban az 1941. évi XV. törvénycikk meghatározását használták: eszerint mindenki zsidónak számított, akinek két vagy több nagyszülője az izraelita felekezethez tartozott. Azok a zsidók, akik keresztény felekezet tagjaként születtek, és mindkét szülőjük keresztény volt a házasságkötésük napján, mentesültek a törvény hatálya alól. Fontos megkülönböztetést vezetett be a gettósítást elrendelő 6163/1944. BM. res. [reservatum] bizalmas kezelésű rendelet függeléke is, amely kimondta, hogy a „vegyes házasságban” élő zsidókat és gyermekeiket nem lehet gettókba hurcolni. Ennek ellenére a „vegyes házások” státuszát övező bizonytalanság különféle egymástól eltérő bánásmódban nyilvánult meg, így közülük sokakat végül mégis gettósítottak, majd deportáltak a hatóságok.

Újpesten a főváros közelsége és a korai iparosodás, a modernizáció hatására a zsidó közösség hamar asszimilálódott – kulturálisan beolvadt a többségi társadalomba. Ezt alátámasztja az Ugró Gyula, Újpest volt polgármestere által 1932-ben összeállított monográfia (Újpest 1831–1930) is: eszerint a „vegyes házasságok” száma az 1930-as évek elejéig folyamatosan nőtt, az 1920-as években évente átlagosan 33 zsidó–nemzsidó esküvőt tartottak, amelyek az összes zsidók által megkötött házasság negyedét, valamint az összes Újpesten kötött házasság 4.5–6%-át tették ki.

1944-ben Hess Pál, Újpest akkori polgármestere és Bakó Oszkár tanácsos szervezte meg a gettósítást: május végén a helyi zsidóknak kijelölt házakba kellett költözniük, amelyek száma folyamatosan csökkent, így az üldözöttek élettere is egyre szűkült. Júliusban a csendőrség a budakalászi gyűjtőtáborba szállította át az újpesti zsidókat, ahonnan Auschwitz-Birkenaubába deportálták őket. Bakó jelentése szerint a megkülönböztető sárga csillag jelzést ezer embernek nem kellett viselnie: ők különböző mentesítéseket kaptak a

zsidóellenes rendeletek alól az első világháborús kitüntetésük, vagy épp a nemzsidó házastársuk okán.

A holokausztot mintegy 2000 újpesti zsidó élte túl.

Mit árulnak el az újpesti vagyonbevallások?

A feldolgozott 474 újpesti vagyonbevallás mintegy 5%-át, 24 darabot adtak be olyan emberek, akiknek nemzsidó házastársuk volt. Közülük tizenketten nők, tizenegyen férfiak voltak, egy bevallást két zsidó fivér nemzsidó feleségei adtak be. Egy vagyonbevallás Dénes István – budapesti lakos – újpesti textilgyáráról szól. Az alábbi táblázat tartalmazza a beküldők nevét, foglalkozását, valamint hogy túléltek-e a holokausztot. Ez utóbbi adatot a Jad Vasem (a jeruzsálemi holokausztmúzeum) adatbázisában, valamint dr. Szilágyi-Windt László Az újpesti zsidóság története (Tel Aviv, 1975) című könyvében ellenőriztem.

A táblázatból a következőket tudjuk meg: 25 „vegyes házasságban” élő zsidó közül legalább kilencen meghaltak a holokauszt során. Előfeltételezésem az volt, hogy nők nagyobb arányban élhették túl, mivel minden katonakorú zsidó férfit munkaszolgálatra hívtak be, míg azok a nők, akiknek nemzsidó házastársuk volt, kivételezettségüknek köszönhetően, nagyobb eséllyel kerülhették el a gettósítást. Ennek ellenére a kilenc áldozat közül mégis négy nő volt, egy pedig idős férfi, ami igazolja, hogy hiába tartalmazott a legtöbb zsidóellenes rendelet a kivételezésekre vonatkozó szabályokat, a hatóságok számára nem volt egyértelmű, hogyan bánjanak a „vegyes házasságban” élőkkel. Ezt támasztják alá a Taub családdal történtek, akik közül a zsidó Taub Sándor mellett fia, a református József is a holokauszt áldozatává vált.

A vagyonbevallások alapján a következő állapítható meg: a férfiak többsége kiskereskedőként vagy iparosként dolgozott – még Klein Jakab is asztalosként vállalt munkát, valószínűleg a zsidótörvények megkötései miatt. Ők az alsó középosztályba tartoztak. Kirívóan nagy vagyonnal rendelkezett a gyártulajdonos Dénes István, Kovács Endre és Braunauer Károlyné. Kovács vagyonát az ingatlanai jelentették; arra vonatkozóan nincs adat, hogy azokat örökölte, vagy maga szerezte. Hat

ember kivételével az adatbázisban szereplők mindegyike átlagos (kb. 20.000 pengő) vagy átlag alatti értékű házzal bírt, vagy egyáltalán nem birtokolt ingatlant, és csupán ötüknek volt egynél több ingatlana.

A vagyonbevallásokból kulturális jellegzetességekre is következtethetünk: míg az összes bevallás 1/5-ében szerepeltek ezüst gyertyatartók az értékesebb lakberendezési tárgyak között, e 24 nyomtatvány egyikében sem jelentek meg, ami azt mutatja, hogy a vallás nem játszott központi szerepet ezekben a háztartásokban. Többségük egyébként csupán kis értékű tárgyakat vallott be: néhány szőnyeget, ezüst evőeszközöket, cigaretta-tárcát, illetve egyikük aranyékszert. Ezek a tárgyak a kor anyagi kultúrájának szerves részét képezték, és főleg a középosztály, alsó középosztály státuszszimbólumai voltak. Hasonlóképp, a zongora – amely egyedül Taub Sándor bevallásában szerepel – leginkább a művelt középosztálybeli családok háztartásában fordult elő.

A 24 vagyonbevallásból Dénes textil-gyárán kívül még öt dokumentum tartalmaz

információkat üzletekről, üzemekről. A zsidótörvények igen megnehezítették az iparban és kereskedelemben dolgozó zsidók dolgát, így sokuknak be kellett zárnia, és át kellett adnia a nemzsidóknak a vállalatát. A bevallásokból nem derül ki, hogy a feltüntetett boltok, cégek működtek-e még 1944-ben, azonban elmondható, hogy csupán Roth Emánuel és Braun Zoltán üzlete képviselt nagyobb értéket, a többi néhány száz vagy párezer pengőt ért.

Összegzőként elmondható, hogy a „vegyes házasként” zsidók által beadott vagyonbevallások adatai általánosan jellemző társadalmi és kulturális tendenciákat tükröznek, valamint szerves részét képezik saját miliójuknak – az iparosodott Újpestnek. Dr. Ugró Gyula kötete szerint az újpesti társadalom nagyobb részét az ipari munkásság tette ki, azonban jelentős volt a kereskedelemben dolgozók száma is, míg a mezőgazdaságban, közlekedésben, közszolgáltatásban dolgozók aránya alacsony maradt. A zsidóság a 19. század óta jelentős szerepet játszott a kapitalista átalakulásban, így körükben magasabb volt a középosztályba tartozók aránya, mint a több-

Összesített adatok Újpestről

Név	Foglalkozás	Túlélte-e?
Vanyek Jánosné Sulzbek Eszter	háztartásbeli	túlélte
Taub Sándor	villanyszerelő	nem élte túl
Szabó Ignácné Buchbinder Gizella	háztartásbeli	túlélte
Schreiner Antalné Schön Aranka	háztartásbeli	túlélte
Roth Emánuel	szerszámkereskedő	nem élte túl
Müller Benedekné Taudlich Lenke	háztartásbeli	nem élte túl
Leichtag József és Sándor	szerszámkészítő, lakatos	József nem élte túl, Sándor túlélte
Dr. Ládai Győzőné Hochfelder Jolán	háztartásbeli	túlélte
Kovács Izidor	eltartott	nem élte túl
Kaán Sándor	lakatos	nem élte túl
Kolozsvári Józsefné Züsz Teréz	háztartásbeli	tisztázatlan
Klein Jakab	szobrász	túlélte
Kovács Endre	gyári főgépész	túlélte
Hrabcsák Mihályné Boczán Julianna	háztartásbeli	túlélte
Hajdú Pál	gépészmérnök, gyárvezető	túlélte
Horváth Józsefné Neumann Irén	háztartásbeli	nem élte túl
Glatter Károly	magántisztviselő	túlélte
Goldmann László	asztalos	túlélte
Horváth Gyuláné Eisnitz Berta	háztartásbeli	nem élte túl
Dénes István	gyártulajdonos	túlélte
Braunauer Károlyné Csillag Ella	háztartásbeli	nem élte túl
Braun Zoltán	vas- és fakereskedő	túlélte
Baubach Vilmosné Hoffmann Regina	háztartásbeli	tisztázatlan
Benthe Ágostonné Weisz Jolán	háztartásbeli	túlélte

ségi társadalomban. Ez igaz volt Újpestre is, legalábbis a vagyonbevallások alapján.

Esettanulmányok

Természetesen a vagyonbevallások nemcsak társadalmi összefüggések feltérképezésére alkalmasak, hanem egyes emberek, családok körülményeinek rekonstruálására is. A fent felsorolt személyek bemutatására két család történetét ismertetem.

Láday Győzőné Hochfelder Jolán vagyonbevallásából kiderül, hogy a család a Jókai utca 8. szám alatt lakott. A házaspár két gyermeket nevelt: Ilonát és Lorándot. Családi házuk 12.000 pengőt ért, ebből az asszony tulajdonrésze 3000 pengő volt. Ezen felül birtokolt egy beépítetlen földdarabot is, amelynek értéke 17.300 pengő volt. Mivel mindkét ingatlant a férjével együtt vette, Láday Győző, hogy megmentse azokat az „árjásítástól” bejelentette rájuk a közszerezményi igényét. Az ingatlanokon kívül a vagyonbevallás nem tartalmaz információt semmilyen más típusú vagyonelemről.

Ami kimaradt a vagyonbevallásból, az a család háttértörténete: dr. Láday Győző közismert újpesti ügyvéd volt, és a helyi fajvédő mozgalom egyik vezetője. Aktívan részt vett a politikai életben és az ügyvédi kamara életében is: sokáig támogatta a kamarában bevezetendő „numerus clausus”, azaz a zsidó származású ügyvédek számának korlátozását. 1938-ban még memorandumot is benyújtott az igazságügyi miniszternek a Pestvidéki Kamara nevében.

Láday tevékenységének tükrében feltelezhető, hogy a család vagyonos volt, amit azonban nem tükröz a vagyonbevallás: a „vegyes házasságokban” élő zsidó partnerek jobb eséllyel menthették meg a vagyonukat arra hivatkozva, hogy az a nemzsidó házastársuk tulajdona. Érdekesség még, hogy Ládayné nem tüntette fel férje nevét a nyomtatvány nemzsidó házastársra vonatkozó rubrikájában; valószínűleg úgy gondolta, hogy mivel mindenki ismeri a férjét, erre nincs is szükség. Emellett a házaspár története alapján fény derül arra is, mennyire ellentmondásos az emberi természet: egy antiszemita ügyvédnek, aki szerepet vállalt a fajvédő mozgalomban, amelynek egyik kiemelt célja volt megakadá-

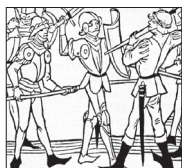
lyozni a zsidók és nemzsidók kapcsolatát és házasságát, magának is zsidó felesége volt. Több mint valószínű, hogy Hochfelder Jolán éppen férje ismertségének és származásának köszönhetően élte túl a holokausztot.

Egy másik érdekes vagyonbevallás Baubach Vilmosnétól származik, aki a Jókai utca 10. szám alatt lakott férjével, valamint Ágota és Lajos nevű gyermekeivel. A családról annyi derül ki más forrásokból, hogy Baubach úr szabó volt, és feleségével valószínűleg idősek lehettek, mivel mindkét gyermekük megházasodott. Baubach Vilmosné egy levelet mellékel a vagyonbevallásához: „...Bejelentem, hogy 1906-ban tértem át az evangélikus vallásra. Férjem, Baubach Vilmos, ki az ingatlan másik ½ rész tulajdonosa, őskeresztény. Két gyermekem van, az 1906-ban evangélikusnak született Ágotha – kinek férje szintén őskeresztény és az 1914-ben született Lajos fiam, ki felszentelt evangélikus pap, kinek felesége szintén őskeresztény”.

E levél megmutatja, mennyire szoros kapcsolat alakult ki zsidók és nemzsidók között az asszimiláció hatására, és hogy mennyire abszurd volt a faji alapú antiszemitizmus, amelynek eredményeként a hatóságoknak igencsak nehéz dolguk volt, amikor megakarták határozni, ki számít zsidónak.

E cikkkel nemcsak az volt a célom, hogy bemutassak egy eddig kiaknázatlan forrástípust – az 1944-es vagyonbevallásokat –, és felvillantsam, milyen sokoldalúan fel lehet használni azokat, hanem azt is igyekeztem megmutatni, mi az, ami e forrástípusból kimaradt, amit csak más források bevonásával lehet rekonstruálni. Mint elemzésemből kiderül, a vagyonbevallások rengeteg információt szolgáltatnak a zsidóság társadalmi és gazdasági körülményeiről, emellett személyes adatokat, leveleket és feljegyzéseket is tartalmaznak, amelyek a kvalitatív elemzéshez is hozzásegítenek. A vagyonbevallásokat nem sokkal a gettósítás és deportálás előtt kellett beküldeni, így képet kaphatunk az üldöztetés hatásairól, és alkalmanként a családok döntési mechanizmusairól, prioritásairól is, ami megerősíti azt az állítást, hogy e dokumentumok különösen értékes forrásai a Pest megyei zsidóság történetének. □

Egy újpesti rendőrtudós, dr. Szrubián Dezső

A magyar rendőrség és rendészet történetében meghatározó esemény volt az 1920-ban bekövetkezett vidéki rendőrségek államosítása, központosítása és az azt követő rendőrtisztviselői szaktanfolyam 1922-ben történt beindítása. Újpest, mint a főváros egyik elővárosa – néhány hasonló településsel együtt – közrendészet szempontjából már a 19. század végétől a fővárosi rendőrséghez tartozott. Ennek legszimbolikusabb jele volt, hogy az újpesti rendőrkapitányság a fővárosi rendőrség alá tartozott.

A rendőrség államosításának időszakában nagyon sok tehetséges rendőrtudós szolgált az állami rendőrségnél, akik tudásukkal megalapozták a Magyar Királyi Államrendőrség szolgálati életét és sokat tettek a rendőrtudományért, mai nevén a rendészettudományért. Dr. Dorning Henrik, a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Szervezet (angolul: International Criminal Police Organization – Interpol) későbbi alelnökének javaslata és szervező tudása révén létrejött a rendőrtisztképzés. Laky Imre és Rédey Miklós rendőrtudósok szerkesztésben napvilágot látott két rendőrségi lexikon és több tankönyv. Ebbe a kitűnő gárdába illeszkedik Szrubián Dezső, aki a szakmai, nyomozói, valamint rendőrzvezetői munkája mellett folyamatosan publikált és szót emelt a rendőrtudományért, azok művelőiért. Emellett kardvívásban, az irodalomban és a festőművészetben is jeleskedett, valamint a korszak kiemelkedő ásványgyűjtőjeként is érdemeket szerzett.

Szrubián Dezső 1888. július 11-én Újpesten született. Édesapja Szrubián József hivatalnok, édesanyja Riedler Hermina volt. Szrubián Dezső középiskolai tanulmányait Budapesten, a II. Kerületi Királyi Egyetemi Katolikus Főgimnáziumban végezte, majd 1910-ben a Budapesti Tudományegyetemen szerzett jogi diplomát. A diploma megszerzését követően 1912-től a fővárosi rendőrségnél

helyezkedett el, ahol 1917-ben segédfogalmazóvá, 1923-ban kapitánnyá, 1924-ben tanácsossá, 1939-től főtanácsossá nevezték ki. 1939-től a sérülési főcsoport vezetője, 1940-től a fővárosi rendőrség detektívfőnöke lett. Detektívfőnöki kinevezését a Magánnyomozók Egyesülete vezetői is támogatták, egyben együttműködésüket is felajánlották.

Szrubián első sikeres bűnügyi nyomozói munkájáról 1919-ben tudósított a sajtó, amikor is a gróf Tisza István miniszterelnök meggyilkolásával gyanúsított Lengyel Lászlót és társait átadták a budapesti rendőrfőkapitányságnak, ahol elsőként Szrubián Dezső rendőrkapitány hallgatta ki őket. Később már főtanácsos, amikor 1926-ban egy tanú jelent-

Dr. Szrubián Dezső, a budapesti rendőrfőkapitányság detektívfőnöke (Forrás: <https://signum-laudis.hu/keptar>)

kezése kapcsán még egyszer bekapcsolódott az ügy nyomozásába.

1923-ban igen jelentős szerepe volt az országos vasutassztrájk leszerelésében, majd azt követően számos országos jelentőségű nagy bűnügy felderítése is az ő nevéhez fűződik.

1924-ben rendőrkapitányként a vezetésével hallgatták ki (zárt ajtók mögött) Héjjas Ivánt, hogy tisztázza szerepét az Ébredő Magyarok Egyesületével kapcsolatban, az Alföldi Brigád nevű szélsőjobboldali terrrorszervezet ügyében, és a csongrádi bombamerénylet kérdésében.

Dr. Szrubián Dezső a rendőrségi munkája mellett a rendőrtudományok, valamint a művészet és a sport iránt is élénk érdeklődést tanúsított. Szívesen vette kezébe az ecsetet, a tollat, valamint a kardot is. Ennek egyik látványos jele volt, hogy az 1937-es III. Országos Rendőri Képzőművészeti és Fotó kiállításon három élénkszinű pasztell tájképpel jelentkezett, és munkáiért elnyerte a II. díjat. Emellett novellákat írt és ásványokat gyűjtött. A két világháború közötti időszakban az ország egyik legjelentősebb mineralógiai gyűjteményével rendelkezett.

Dr. Szrubián Dezső szakmai tudományos munkáját nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is elismerték. Ennek jó példája, hogy a legnagyobb olasz büntetőjogi és kriminalisztikai szaklap, a La Giustizia Penale rendkívül pozitívan említette a Magyar Jogi Szemle 1940. évi februári számában Az előkészületi cselekmény és a szövetség büntethetősége címmel megjelent cikkét. Ugyanabban az évben III. Viktor Emánuel olasz király a magyar tudóst az olasz Koronarend tiszti keresztjével tüntette ki.

A társadalmi életben is jelentős szerepet betöltő detektívfőnököt 1940-ben a Nemzeti Kulturális Egyesület társelnökévé választották.

A rendőrtudományok iránti elkötelezettségét jelezte a detektívgyakornokok számára általa kiírt tudományos pályázat, amelyet az 1943-ban megjelent Rendőrtudományi tanulmányok című szakkönyve követett. Hazai elismertségét igazolja, hogy a korszak egyik legismertebb egyetemén, a Pázmány Péter Tudományegyetemen dr. Angyal Pál

meghívására a büntetőjogi szemináriumon előadást tartott. Témája a rendőrség szervezete és a rendőri nyomozás volt. Az előadás hallgatói megtudhatták, hogy a legideálisabb rendőrtiszt „legyen kiváló kardforgató és jogi doktor. Legyen lovagias gondolkodású, érintetlen becsületű. Merjen szembenézni a veszedelemmel, merjen szembe szállni a nép és az udvaroncok rendellenkedéseivel”. Később, 1943-ban Nagybányán tartott előadásán a bűnügyi munkájának legfőbb gondolataként a következőket mondta: „A sikeres nyomozáshoz sok ötletesség kell!”. Az előadást követően az újságírók kérdésére a bűnügyi munkáról a következőképpen vallott: „A bűn világa csak a közönségnek érdekes és izgató. Nekünk, akik alaposan ismerjük, inkább elszomorító és a vele való foglalkozás következtében kifinomodott érzékeink sokszor súlyos teherként nyomják vállainkat”.

A sokoldalú detektívfőnök lelkiismeretes tudományos és szakmai munkája mellett folyamatosan hódolt szépirodalmi szenvedélyének is. Ennek eredményeként jelentek meg a következő művei: Az akácok árnyékában, A csalódások könyve, és a Ketten voltak.

Dr. Szrubián Dezső természetesen fontosnak tartotta a detektív utánpótlás képzését is, ezért a tanfolyamok megnyitóján a jövő nyomozóit lelkes munkára buzdította.

A második világháború után hazánk szovjet befolyás alá került, amely a két világháború között szolgálatot teljesítő rendőrtisztviselő állomány számára nagyon sok esetben elbocsátást jelentett.

A korabeli tudósításokból megtudhatjuk, hogy dr. Szrubián Dezső a német megszállás második napján elhagyta a hivatalát, nem volt hajlandó együttműködni a német ellenőrzés alá került rendőrséggel. Mégis a háború után „B” listázták, elbocsátották és kitelepítették. Híres közetgyűjteményét a Természettudományi Múzeum Ásvány- és Kőzettára vásárolta meg. Dr. Szrubián Dezső, nemzetközi hírű detektívfőnököt 1947-ben reaktívták és rendőr vezérőrnagyi rendfokozatban, tényleges szolgálatba visszahelyezték. Nyugdíjas éveiről nem áll rendelkezésre forrás. Magyarország egyik legelismertebb kriminalisztikai szakembere 1950-ben hunyt el. □

DR. HOLLÓSI ANTAL

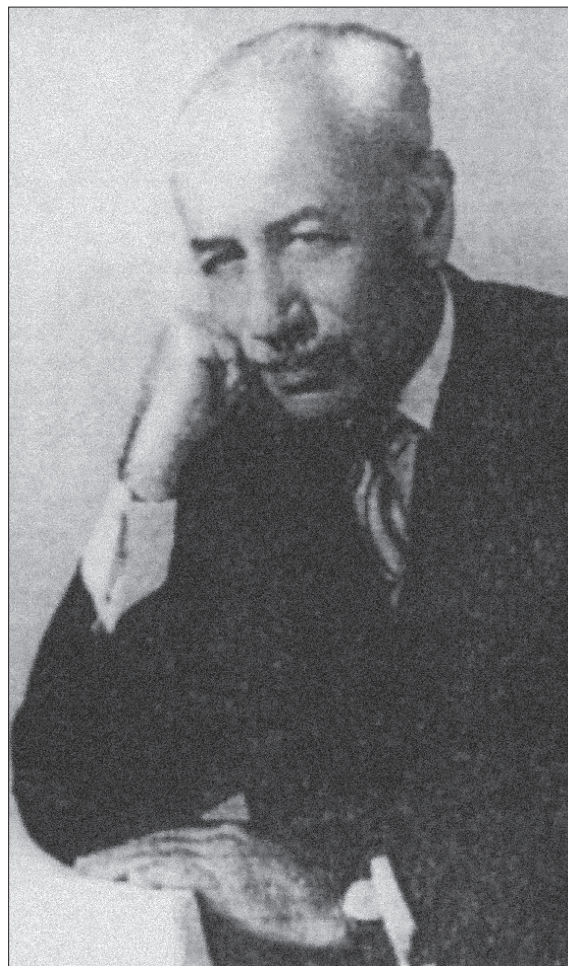
Dr. Farkas Andor belgyógyász, kórházigazgató

Dr. Farkas Andor 1906. július 22-én Budapesten született. Egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudomány Egyetemen kezdte 1924-től, 1930-ban nyerte el orvosi oklevelét. Pályakezdőként az egyetemi III. számú Belgyógyászati Klinikára került, ahol dr. Korányi Sándor belgyógyász professzor tanítványa, munkatársa lehetett. A mester és tanítvány viszonyról később így fogalmazott: „Az életben előforduló esetek mutatják meg, mit tud az ember hasznosítani és újból és újból felidézni. A tanítványság pedig a közös munkában együtt töltött esztendőkhöz képest kialakult fejlődés, a mester életművének döntő befolyása a tanítvány munkájára”.

A klinika 1936-ban történt megszüntetése után átmenetileg az Elme- és Idegkórtani Klinikán dolgozott, majd az I. számú Belgyógyászati Klinikán kapott tanársegédi állást. Egész élete során a legnagyobb tisztelettel és szeretettel beszélt idősebb kollégáiról, mestereiről, Korányi Sándorról, Korányi Andrásról, Hetényi Gézaról, Baráth Jenőről és Soós Aladárról. Első szakorvosi vizsgáját belgyógyászatból tette le 1932-ben. Az Országos Orvosi Kamara 1940-es kötetében ez olvasható: „Farkas Andor dr. klinikai gyakornok. Képesítést szerzett: belbetegségek. Oklevél Budapest, 1930. VI. Teréz körút 6.”. Már az I. számú Belklinika munkatársaként szerezte meg az „orvosi laboratóriumi szakorvos” képesítést. Az ott eltöltött évek során nemcsak az általános belgyógyászatban, hanem annak szakterületeiben is jártasságot szerzett. Már abban az időben is fontosnak tartotta a lehető leggyorsabban megállapított, pontos diagnózist, amely a sikeres kezelés alapja. A második világháború utáni években esélye nyílt klinikai karrier építésére, de úgy érezte, számára nagyobb lehetőséget ígér egy újonnan létesített osztály vezetése. Megpályázta és elnyerte az 1950-ben átadott Újpesti Szakorvosi Ren-

delő VII. emeletén kialakított Bajmegállapító Osztály főorvosi állását. Az osztály zömmel két-három ágyas szobákból állt, összesen 37 ágygal. Feladata a betegségek mielőbbi megállapítása, és a betegek szükség szerint további kórházi vagy otthoni kezelésre utalása volt. A feladat ellátásához a szakrendelőben meglévő teljes körű szakorvosi, valamint orvostechikai eszközös és műszeres háttér biztosított volt. Az ott végzett vizsgálatai is megerősítették abban, hogy feltétlenül szükséges a keresőképesség megítélésének és a be-

Dr. Farkas Andor, a kitűnő diagnosztika (Forrás: Orvosi Hetilap, 2000. X. 29.)

tegségbiztosítás rendszerének szakszerű leírása. A második világháború pusztításai, és a betegségbiztosítók erőszakolt államosítása azonban szinte lehetetlenné tették e módszerek kidolgozását. Bő egy évtizeddel később, 1957-ben azonban – tapasztalatait felhasználva – dr. Farkas Andor vállalta, hogy a korábbi adatok felkutatása és továbbfejlesztése révén, saját érdeklődésének is eleget téve megírja szakkönyvét. A keresőképeség elbírálása a belgyógyászatban című kötet sikerét jelzi, hogy hat évvel az első kiadás után, a Medicina Kiadónál a második, átdolgozott változat is napvilágot látott.

1956-ban elnyerte az Árpád Kórház Belgyógyászatának osztályvezetői állását. Ez a hatvanéves osztály a főépület első emeletén működött, és 1961-től egy évtizeden át ott volt az igazgatói iroda is. A több klinikai területet is ellátó kórházban kulcsszerepet töltött be a belgyógyászat, mert háttérrel biztosított a sebészeti, az ideggyógyászati, az orrfül-gégészeti, az urológiai és gyermekgyógyászati osztály munkájához is. Farkas főorvos hatékonyan kamatoztatta széles körű tudását, tájékozottságát, és a betegekkel való kapcsolata is példa értékű volt. Kiemelten

foglalkozott a szív- és érrendszeri betegségekkel, azok kezelésben naprakész ismereteit hasznosította. Nagy figyelmet fordított a kollégái képzésére, valamint az egyetemi hallgatók oktatására. Osztályvezetői munkája mellett 1961 és 1972 között ellátta az igazgatói teendőket is, de abban az időben is gondosan ügyelt a szakmai-oktatói feladatok elsőbbségére. Orvosi munkájában tükröződött a dr. Korányi Sándortól kapott tudás, emberiség, és a betegek tisztelete.

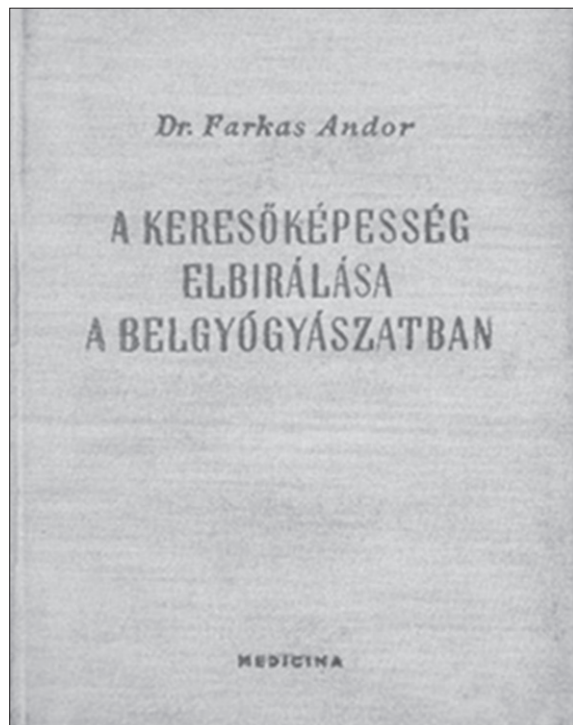
Dr. Farkas Andor 1971-ben vonult nyugdíjba, ám azt követően még csaknem tíz éven keresztül az Óbudai Szakrendelő EKG-rendelésén dolgozott. Elismertségére jellemző, hogy 1972-ben ő képviselte hazánkat Londonban a VI. Kardiológiai Világkongresszuson. Azt követően is részt vett a szakmai konferenciákon, több alkalommal előadóként is meghívták. Kollégái, tanítványai, betegek is nagy szeretettel és tisztelettel emlékeznek rá. Tudományos tevékenységét nem csupán nagysikerű könyve, hanem számos hazai és külföldi lapban megjelent tanulmánya is igazolja.

1980-ban vehette át aranydiplomáját.

Türelemmel viselt hosszú, súlyos betegség után 1988. június 3-án hunyt el, hamvait az Óbudai Temető őrzi. Nagysikerű könyvét ma is alapműnek tekintik, tanulmányait is gyakran idézi a szakirodalom.

Elismertségét és a következő orvosgenerációkra tett szakmai hatását jelzi, hogy 2000 novemberében a Magyar Életbiztosítási Orvostani Társaság, a Magyar Rehabilitációs Társaság Gerontológiai Szekciója és a Budapest Fővárosi Szent Margit Kórház I. számú Szakorvosi Rendelőintézete közös emlékülést rendezett dr. Farkas Andor „báró Prof. Dr. Korányi Sándor egyetemi tanár tanítványa, munkatársa, kórházigazgató, osztályvezető belgyógyász főorvos, a belgyógyászatban a keresőképeség elbírálása első szakkönyvének szerzője” születésének 95. évfordulója alkalmából. Az elhangzott előadásokat az Orvosi Hetilap 2000. október 29-i száma közölte.

Dr. Farkas Andor az Újpesti Szakorvosi Rendelőintézetben és az egykori Árpád Kórházban végzett belgyógyászati munkája jelentős hatást gyakorolt a városrész lakosságának egészségére. □

A szakorvos alapműve a keresőképeségi kérdések tárgyalása mellett irányelveket is meghatározott (Forrás: regikonyvek.hu)

Mi került az iskolatáskába?

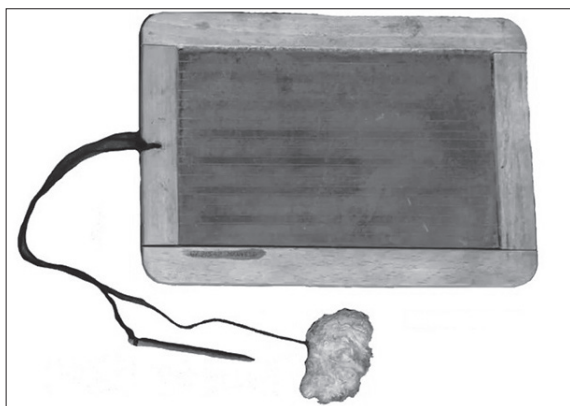

Amikor olykor egy régi iskolára gondolunk – felidézve nagy- vagy dédszüleink elmesélt emlékeit –, egy hajdani osztályterem képe jelenik meg előttünk: a fekete táblával szemben sorokba rendezett, elmozdíthatatlan, ferde lapú padokkal, katedrával a tanári asztal számára és néhány szemléltető képpel vagy térképpel a falakon. (A régi iskolákról az ÚHÉ 2025 szeptemberi és decemberi számában írunk.) Ilyen osztályterem ma már csak a múzeumokban lelhető fel, köztük az Országos Pedagógiai Múzeum kiállítótermében. Ám ha az egykori nebulókra gondolunk, eszünkbe juthat, ahogy a tanszereiket az iskolatáskából elővéve, becsengetéskor a padra teszik.

Vajon mit cipeltek az iskolatáskában? Mindenesetre a mainál jóval könnyebb volt a „málhájuk”, és szerényebb annak a tartalma. Története során maga az iskolatáska is változatos formát öltött. Legrégebben elegendő volt a néhány könyvet, füzetet vagy palatáblát két összefűzött falap között vinni. Vidéken textil vagy szőttés, olykor monogramos, szép hímzéses tarisznya is rejthette az iskolaszereket. A városi diákok drágább, már bőrből készült, fém csattal záruló aktatáskával büszkélkedhettek, míg a legkisebbek ugyanazt vállszíjjal, hátitáskának kialakítva hordták. A 19. és 20. század fordulójától kezdve ennél jóval

olcsóbb megoldást jelentett a fekete fényes lakkvászonból készült könnyű hátitáska, ami csak az 1960-as években, a műbőr, majd a műanyag táskák megjelenésekor ment ki a divatból. Az újpesti Árpád úton található Díszmű- és Játékáru üzlet a Magyar Kereskedők Lapjának 1912. szeptember 12-i számában részletesen beszámol az iskolaszer-választékáról: „Iskolatáskákban a szükséglet főleg az olcsó lakk- és vitorlavászon táskára szorítkozik, de a bőr- és bőrutánzatu táskákat is vásárolják, bár kisebb arányban. [...] Erősen vásároltatnak továbbá tollszekrények, író- és rajzeszközök, mézgák, rajzkréták, míg palatáblák csak a vidéki rendeléseknél fordulnak elő”.

A palatábla eleinte az elemista kisdiákok nélkülözhetetlen taneszköze volt. Ez az eszköz nem volt más, mint egy fakeretbe foglalt, sötétszürke sima palakőlap, amelyre palavesszővel írtak, rajzoltak, majd egy zsinórral hozzá rögzített spongyával (szívaccsal) vagy ronggyal (vidéken nyúlfarokkal) letörölték. Előnyei közé tartozott a könnyű hibajavítás, a finommotorikus mozgáshoz még nem szokott kis kezeknek a nagyobb méretű betűk írása (a füzetek szűk vonalközeibe való írás helyett). Ám hátrányai is jelentkeztek, mert a kéznek a ceruzánál erősebb nyomást kellett kifejtenie, olykor nyikorgott, továbbá mind a tábla, mind a vessző törékeny, és a pótlása költséges volt. Érthető, hogy dr. Hóman Bálint kultuszminiszter 1937-ben elrendelte a palatáblák helyett

Régi palatábla (Forrás: magyarmuzeumok.hu)

Iskola és Hangszerek :	
Vizmentes v. iskolatáska val. bőrszíjakkal	K 29.000
Valódi bőr iskolatáska	, 120.000
Ovoda táska	, 5.000
Keményfa tolltartó	, 3.000
„ berendezve	, 10 000
Kitűnő iskolahegedő	, 135.000
Hogedű vonó minden nagyságban	, 22.000
Hegedű tok zárral	, 120.000
Összecsukható hordozható kottaálv. vasb.	, 54 000
Mineennemű iskola és hangszerek hangszeralkatrészek.	

A Székács Miksa vezette Merkur Árubáz (Árpád út 52.) hirdetése az Újpesti Riadó röplapján (Az árak koronában, 1926)

az olcsóbb füzetek használatát a városi iskolákban, a kültéri, falusi és tanyasi iskolákban még némi türelmi időt hagyva az áttérésre. A Palota-Ujpest újság 1937. szeptember 4-i száma versikével „siratja el” a kisdíákok e megszokott taneszközét: „Palatábla, palavessző, / Iskolánkból lett kivesző! / S a kezdő, kis »elemista« / Betűt, mindjárt, irkába ró – / Összevissza!”

A ceruzákat, tollszárazakat, tollhegyeket, radírgumit a tolltartóba tették. A tároló eszközök is természetes anyagból készültek: fából, hosszúkas doboznak kialakítva, felnyitható vagy elcsúsztatható fedéllel, olykor faragott díszítéssel; később bőrből is, patenttal zárhatóan. Ha az elemistáknak már biztonságosan ment a kézírás ceruzával, átszokhattak a tintával való munkára. Ehhez elővették a tollszárat, amely végébe egy fém tollhegyet húztak be. Minden pad tetején, középen egy erre kialakított lyukba üveg tintatartót süllyesztettek, amelyet sötétké tintával töltöttek fel. Ide kellett bemárgatni az írás közben gyakran kifogyó tollat, vigyázva, hogy paca (tintafolt) ne essen se a füzetre, se a padra. A nagyobb diákoknak megbecsült ajándékot jelentett a belső, előre feltölthető tintahengerrel felszerelt kupakos töltőtoll. És jó, ha volt a füzet borítójába dugva itatóspapír is, a váratlan tintafoltok gyors felszívására.

A kisdíáknak arra is vigyázniuk kellett, hogy a füzetük ne legyen „szamárfüles”, azaz ne pödrödjön fel az alsó sarka a napi használat közben.

A tankönyveket, füzeteket sötétké iskolai csomagolópapírba kötötték, címlapjukra színes keretes címkét (vinyettát) ragasztot-

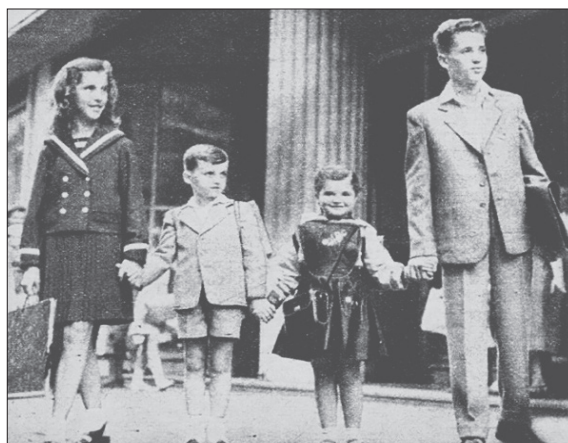
tak, ráírva az adott tantárgy és a tanuló nevét, valamint osztályát. A vastag fedlapú, tartós tankönyvbe szinte vétek volt beleírni. Még ceruzával sem lehetett, mivel a kötetet a tanév végén le kellett adni, hogy a következő évben egy másik diák megörökölhessen. Kitöltendő munkafüzetek nem léteztek, minden órai példát, gyakorló vagy házi feladatot, megtanulandó szabályt, fogalmazást az irkába (füzetbe) kellett írni, amelynek külalakját még a felsőbb évfolyamokon is ellenőrizték, osztályozták. A füzetek elő- vagy hátlapja olykor az iskolai tudnivalóktól (szorzótábla) eltérve hirdetést (pl. a fásítás fontosságáról) vagy politikai üzenetet is tartalmazott (a trianoni döntést követően például a Csonka-Magyarország rajzával).

A vonalzó is kizárólag fából készültek, a nagyobbaknak már fejes vonalzó is kikanalált a táskájukból vagy a nagy rajzmapából, amelyben a nehéz, fából készült rajztáblát cipelték, ha aznap éppen rajzórájuk is volt. Vastagabb vonalak, betűk írására (például egy plakát készítéséhez) jól szolgált a különféle méretekben árusított redisz toll: ez a speciális tollhegy egy tappancsban végződött, fekete tusba mártva az ügyesebb diák szinte nyomdai minőségű betűket is írhatott.

A hajdani taneszközöket mai szemmel nézve megállapítható, hogy bár nem törekedtek színes, díszes, figurás, olykor figyelemfelkeltő külsőre, ám kimondottan tartós anyagból készültek, több éves használatot is kibírtak és – különösen több testvér esetén – vigyázni is kellett rájuk, mert a beszerzésük, pótlásuk költséges volt a szülők számára. □

**Mindennemü
iskolai könyvek és
tanszerek kaphatók:
Schinkovits Lajos**
könyv-, papír-, írószer- és zene-
műkereskedésében
Ujpest, István-ut 1/a.
Telefon: Aut. 940—74.

Újpesti tanszerkereskedés hirdetése (Palota-Ujpest, 1932)

Aktatáska, bítatáska, uszonnatáska és rajzmappa – az Úttörő Áruház hirdetésén (1959) (Forrás: ujsagok.arcanum.com)

'56 októbere az emlékeimben

1956. október 23-a keddi napra esett. Este már hallottuk, hogy Pesten nagy tömegek gyűltek össze és a Sztálin-szobrot is ledöntötték. Izgalommal teli remény költözött az otthoniak szívébe. Egész nap a rádió mellett hallgatták a híreket. Próbáltuk a Szabad Európa Rádiót is befogni, de a zúgások és fütyülések között csak reménykeltő mondatfoszlányokat lehetett érteni. Leginkább Amerikától vártuk a segítséget, ám onnan segítség helyett kitartásra buzdítottak. Egyedül voltunk.

A tanítás szünetelt, barátnőmmel Évával az utcákat jártuk. Tizennégy évesen szorongva néztük Újpest főterén a vörös katona szobránál felravatalozott halottat. Hordtam haza a híreket. Sajnálom, hogy nem írtam naplót, akkor ma mindent pontosan felidézhetnék. A Viola utca végéhez közel, az Árpád úton volt egy nyomda, ahol röpcédulákat osztogattak. Eltettem néhányat – akárcsak azokból, amelyeket a repülőkből szórtak le –, a többit kiragasztgattuk a házfalakra. Egy kis dobozban őrzöm az emléktárgyakat, néha egy-egy kiállításra kölcsönadok közülük párat. Akkoriban sokat hallgattam otthon miattuk, nem győztem dugdosni a papírokat. Gyakran hallottam, hogy miattam fogunk börtönbe kerülni.

A reményteljes kezdet után komoly harcok következtek. Lelkes emberek tömött sorfala között vonult be az Árpád úton az Egerből érkezett magyar csapat. Később beözönlöttek az oroszok, majd néhány napot a pincében töltöttünk. Zárva tartottak a boltok, a gyárak, és szünetelt a közlekedés.

A Károlyi Kórház – amellyel szemben laktunk – szinte megbénult; az ott dolgozók nem tudtak bejutni a munkahelyükre. A konyhára sem szállítottak alapanyagot, miközben a kórház tele volt betegekkel. A főtűk rögtön összefogtak, szekerekkel hozták az élelmet és felsorakoztak a kórház előtt. Láttuk, hogy a környékeliek beszélgetésbe elegyedtek a kocsisokkal. Hamarosan lisztet, gyümölcsöt és

burgonyát kezdtek osztani a lakosoknak. Nosza, szaladtam haza, majd egy vándlinggal viszatérve beálltam a lisztért sorbaállók mögé. A második körben egy rekesz szőlőt kaptam. Kisöcsém is ott álldogált mellettem egy bokában gumis, belül bolyhos mackónadrágban. Egyszer csak a szekérről leszólt neki egy bácsi: „kisfiú, gyere közelebb és húzd el jól a nadrágod gumiját!”. Amint ezt megtette, már hullott is a nadrágja száraiba a burgonya. Pillanatok alatt úgy nézett ki, mint egy kis bugyogós törökbasa. Lassan araszolva, csoszogva tudta csak hazavinni az értékes adományt. Így tette széppé, rövid időre könnyebbé a főtű lakosok segítsége az újpestiek hétköznapijait.

A kenyér hiánya okozta a legnagyobb gondot. A Viola utca végén az Árpád kórház mellett volt egy sütöde, ahonnan békeidőben lovas kocsikkal hordták reggel a pékárut az üzletekbe. A pékség nem állt le; egész nap sütöttek és az ablakon át adták ki a még meleg cipókat az ott várakozóknak. Aki megkapta, alig tudta magát átverekedni a tömegben. Emlékszem, majd elégett a kezem, ahogy szorítottam a forró kenyeret, de boldogan vittem haza.

Mivel sok dolgozó nem tudott bejutni a kórházba, Évával úgy határoztunk, hogy felajánljuk a segítségünket. Néhány napig bent is aludtunk. Takarítottunk, a kiadagolt ételt vittük a betegekhez, mosogattunk, ágyat húztunk, ágytálaztunk. Esténként az ügyeletes orvos, a mütös fiú, az ápolónők és önkéntes egyetemisták beszélgetését hallgattuk.

Lassan elmúltak a harcok, sok volt a halott. Az újpesti utcákat, különösen a Könyves Kálmán Gimnázium környékét romhalmaz borította. Házmesterünkkel, Tóth nénivel bementünk Pestre körülnézni. Az Üllői úton egy kis ösvényen gyalogoltunk, amit a két sín pár közötti sáv jelentett. Leomlott házfalak, kiégett harckocsik mindenütt. Beláttunk a lakásokba, az emeletekről lógtak a bútorok, mindenféle holmik. Nem hittem, hogy egyhamar megindulhat az élet. Mégis minden újraindult, ám sok szép remény foszlott szét! □

SZÖLLŐSY MARIANNE

Megkésett nekrológ...

Idén lett volna 40 éves az Ady Endre Művelődési Központ

1986. május 1. Újpest, Tavasz utca 4. Kétnapos rendezvény-sorozattal nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt az új művelődési központ a város központjában, a Könyves Kálmán Gimnázium mellett. Tervezője Ferencz István Kossuth díjas építész, a Nemzet Művésze. A nivódíjas, szokatlanul modernnek látszó épület stílusa nagy vitát kavart nyitott közösségi terével, mégis igazi agórát teremtett. A Duna közelsége és a Megyeri rév ihlette a tervezőt, hogy a kultúra kompját elhelyezze a Bajcsy-Zsilinszky (ma: István) út mellé. A lakosság érzékenységet is figyelembe véve, az alkotó a korábbi legendás Uránia, majd Szabadság filmszínház épületére és szabadtéri részére „tervezte rá” a három egységből álló komplexumot.

A főépületben megmaradt az egykori moziterem rendezvényteremmé alakítva, kezdetleges színpaddal és technikával. Táncos rendezvények, koncertek, mozgástanfolyamok, értekezletek, színházi előadások és más összejövetelek valósultak meg ebben a térben. A további helyiségekben kamaramozi és színházterem, irodák, öltözők kaptak helyet.

Bontás előtt a Ferencz István építésmérnök által tervezett főépület (2020) (Forrás: epiteszforum.hu)

A kortárs művelődés-szemlélet igen fontos része volt a kis létszámú alkotócsoportok létrehozása. Ezeknek is megfelelő tereket hozott létre a tervező: tanfolyamok, klubok és egyesületek számára a két oldalsó, kétszintes szárnyban alakítottak ki termeket. Ezeket a szárnyakat látványos megoldással, egy-egy „hajóhíd” kötötte a főépülethez. Az oldalszárnyak földszintjén – egy agórához illően – kerámiaműhely, könyvesbolt, virág- illetve fodrászüzlet, könyvkiadó, kávézó, ajándékbolt és kiállítóterem is helyet kapott.

A tanfolyamokra igazán jellemző volt a sokszínűség: idegennyelveket, gépírást, számítógép-használatot, szabás-varrást, kerámia-készítést és szakvizsgához kötött, többféle szakmát is elsajátíthattak a jelentkezők sőt, a magukban tehetséget érzőknek egy rajziskola adott megalapozó tudást.

A mozgástanfolyamokra is szívesen gondolhatnak vissza az egykori amatőr sportolók és táncosok: balett, időskori torna, társastánc, jóga, hastánc egyaránt helyet kapott az épületben.

A klubok és egyéb tevékenységek között az „Ady” az Újpesti Közművelődési Kör és a Városvédő Egyesület rendszeres összejöveteleinek épp úgy otthont adott, mint a sakkkörnek és a kóruspróbáknak.

„Hajóhíd” az oldalszárnyak és a főépület között (Forrás: Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény)

A külső falak által határolt terület szabadtéri rendezvények számára biztosított tág teret. Hűs árnyat a három hatalmas, az építkezés során is védett fa: két eperfa és egy tiszafa adott a nyári melegben. E tér kialakításával a tervező gondolt a közvetlen közelben élőkre: az udvar átjáró sétánnyá, gyerekeknek játszóhellyé is vált az évek során, különösen a szünidőben. Talán még azt is szívesen elviselték az idelátogatók, hogy a „komp” nyílt terének későbbi befedése pénzhiány miatt elmaradt...

A negyven éve épült intézmény tevékenységét meghatározó vezérelvekként a sokszínűséget, az újszerűséget és az ingerérzékenységet határozták meg. Sokszínűsége az évtizedek során megvalósult tevékenységi formák újragondolt megőrzésében, a tradicionális formák megtartásában és új funkciók keresésében jelentkezett. Újszerűsége és ingerérzékenysége a folyamatosan változó társadalmi elvárásokra való gyors reagálásában mutatkozott meg.

A társadalmi kapcsolatokat tovább erősítette, amikor az Újpesti Közösségi Televízió 1988-ban az épületbe költözött. A médium az emeleti irodahelyiségekben kapott helyet, és közel három évtizeden keresztül (2017-ig) a művelődési központ és a televízió egymást segítő, közvetlen, szoros együttműködésben dolgozott.

Néhány évvel később az Ady falai között újabb tevékenységi forma indult el. Az önkormányzat támogatásának köszönhetően megnyílt az Újpest Színház. Önálló színdarabok bemutatására szerződöttetett színészgárdával alakult egy csapat. A rendezők és alkotók sorában a teljesség igénye nélkül olyan ismert neveket találunk, mint Székhelyi József, Pécsi Ildikó, Harsányi Gábor, Detre Annamária, Kovács István, Dózsa László és Bodrogi Gyula.

A színház szakmai megbecsültségét mutatja, hogy sok neves színművész vállalt szerepet a bemutatott darabokban. Színpadra kerültek gyermekszíndarabok, jónéhány közülük az épület falai között folyó ifjúsági- és gyermek színjátszás-oktatás produktumai, valamint helytörténeti témájú művek is. A színdarabok bemutatása mellett számos prózai és verses összeállítás, irodalmi est helyszíne volt

a színpad. Neves színészek nyújtottak színvonalas művészi élményt, szórakozást az érdeklődő közönségnek. Vendégük volt (a teljesség igénye nélkül): Szabó Gyula, Mensáros László, Váradi Hédi, Tolnai Klári, Bács Ferenc, Huszti Péter, Almási Éva, Kulka János, Lukács Sándor, Sztankay István és Schütz Ila, Antal Imre, Oláh Ferenc, Paudits Béla és Dévai Nagy Kamilla.

A zenei élet mozgatórugói éveken át a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Jazz tanszékének tanárai, hallgatói voltak. Mellettük időről időre visszatérő saját rendezésű koncertek várták a közönséget. Sokszor hallhattuk Zoránt, Babos Gyulát vagy a MÁV Szimfonikus Zenekar előadásait.

A mozgalmas évek után érkezett a búcsú pillanata, amikor többszöri átszervezést követően – egy esetleges, ám nem javasolt költséges felújítás esetén – sem látták gazdaságosan hasznosíthatónak a házat az illetékesek. 2018. május 31-én végleg bezárt Újpest egyik legnagyobb művelődési intézménye.

A fentiekben vázlatosan ábrázolt történetből a helyi kulturális életet szervezői és működtetői mellett a technikus és más segítő és közreműködő kollégákat sem hagyhatjuk ki a sorból: tisztelet a mindenkor, kisebb-nagyobb nehézségek ellenére is együttműködő, egymást segítő gárda minden tagjának.

Az épületet 2021-ben lebontották, helyén napjainkban végéhez közeledik egy 146 lakásos modern lakókomplexum építése. Talán majd valamelyik falon emléktábla jelzi, hogy néhány évig itt állt az újpesti kultúra kompja, amely ezeket segített át a művelődés folyójának értékesebb partjára. □

Megkezdődött a szanálás az Ady udvarán (2024) (Fotó: Krizsán Sándor)

„Kapa”, a megyeri legenda

Fazekas László olimpiai bajnok labdarúgó 1947. október 15-én született Budapesten. A család az Aradi utca 62. számú házban lakott. Édesanyja háztartásbeli, édesapja – a kommunista korokban szokatlan módon – maszek esztergályos műhelyt üzemeltetett. A világéletében vékonydongájúként jellemzett szélső az utcákon, a grundokon ismerkedett meg a foci szépségével. A kis Laci a Szinyei Merse utcai általános fiúiskolában tanult. Délutánonként az Aradi utca – Bajnok utca futballcsatáit csak az arra járó szódás és jeges lovaskocsik miatt kellett félbeszakítani. Az Aranycsapat bővületében felnövő kisfiú igazi egyesületbe vágyott. Fazekas a Ferencváros csapatánál jelentkezett a toborzóra, ahol érkezésekor már betelt a létszám. Barátai unszolására az Újpesti Dózsánál próbált szerencsét, ahol felfigyeltek a játékára, de az életkora miatt (11 éves volt) akkor még nem tudták leigazolni. Ám egy év múlva, 1959-ben már pecsét került a klubigazolványába.

Fazekas László, „Kapa”, az 1976/77. évi bajnokság gólkirálya (Forrás: UTE-archívum)

A gombfocit is kedvelő, és az asztaliteniszt kiemelkedő szinten művelő kislegény középcsatárként kezdte az újpesti pályafutását.

A Megyeri úton végigjárta a számárletrát, és az ifjúsági válogatottban is alapember lett. Egy hódmezővásárhelyi tornán, a szállodában éppen a Mi újság a Futrinka utcában? című bábfilmét nézték a vendégek, amikor a képernyőn egy hajlott hátú kapanyélfigurát meglátva, Solymosi II Gyula megjegyezte: „nézzétek, ott a Fazék!”. Gyula az újpesti öltözőben is elhintette a történetet, így született meg a legendás becenév: Kapa.

Édesapja tanácsát megfogadva, szakmát tanult. A Bánki Donát Gépipari Technikumban gépészmérnöki végzettséget szerzett. A Megyeri úti publikum előtt 1965. november 7-én, a Dorogi Bányász ellen mutatkozott be. Az első osztályú bajnoki mérkőzésen jobb összekötőként játszott. Belépője a Balogh II Sándor által irányított csapatban kiválóan sikerült. A 32. percben betalált az Ilku István védte kapuba, ami újpesti vezetést ért, de a találkozó végül egállal zárult. Az első nemzetközi pályára lépése alkalmával 1966-ban, a Vásárvárosok Kupájában (VVK), az angol Leeds United ellen is gólt lőtt sőt, az év bajnoki nyitányán duplázott az Ózdi Kohász ellen. 1966. augusztus 21-én „futballtörténeti” összeállításban lépett pályára az Újpesti Dózsa a pécsi testvércsapat ellen; a csatársor így festett: Fazekas – Göröcs – Bene – Dunai II – Zámbo. Azonban akkor még nem számított a csapatban kulcsembernek. 1967-ben, év elején Dunai Antallal, Zámbo Sándorral, Noskó Ernővel, kajakosokkal, birkózókkal és egyéb sportágak versenyzőivel Egerben töltötte a három hónapos sorkatonai szolgálatát. Ugyanabban az időben változás történt az újpesti kispadon, Baróti Lajos lett a vezetőedző. Fazekas előlépett a sorban, az újpesti csatársor összeállítása már az ő nevével kezdődött. 1968-ban először húzhatta magára a meggypiros mezt, amikor a Szovjetunió elleni győztes Európa-bajnoki selejtezőn debütált. Meghatá-

rozó tagja volt a mexikói olimpián aranyérmes magyar válogatottnak. A címeres mezben elért sikerek mellett klubjával, a 102 találatot jegyző, és az egész évben látványosan játszó Újpesti Dózsaival a második helyre szorult a bajnokságban. Az áttörés éveként 1969-et jegyzik a Megyeri úton. A Vásárvárosok Kupájában ezüstérem, a bajnokságban és a Magyar Népköztársasági Kupában aranyérem lett a varázslatos játék jutalma. Fazekas a kimagasló formája nyomán – miután ismét bajnok lett – az NB I-es futballisták szavazatai alapján 1970-ben az Év Játékosa címet érdemelte ki, valamint a Komlói Bányász elleni duplájával oroszlánrészt vállalt az újabb lila-fehér kupagyőzelemben is.

Az Újpesti Dózsa már a szűk európai elithez zárkózott. A vékonydongájú szélső 1971. január 8-án gépkocsibalesetet szenvedett legendás, sárga Fiat 800 Coupe típusú autójával. Hat hét elteltével tért vissza a pályára. Az utakra is, de már egy Ford Caprival, amivel a futballisták és a szurkolók között hatalmas népszerűségnek örvendett. 1972-ben a belgiumi EB-n sérülés miatt nem szerepelt. Közben a magánélete is révbe ért, házasságot kötött Sallai Judittal.

A sorozatban nyert bajnoki címek, nemzetközi kupacsaták és válogatott fellépések következtében a világ futballja elismerte a klasszisát. A Megyeri úton többek között a Celtic, a Juventus, a Benfica ellen bizonyította tehetségét. Az 1973/74-es BEK-elődöntőben gólt szerzett a nyugatnémet Bayern München ellen. A Népstadionban vívott összecsapáson (1:1) parádés játékával kivívta az ellenfél elismerését is. Az 1974/75-ös szezonban újra duplázott az Újpesti Dózsa. A következő idényben a csapat lemaradt az aranyéremről, ám Fazekas az 1976. május 15-én játszott, a Ferencváros ellen 8:3-ra megnyert rangadón brillírozott, öt góllal járult hozzá az egyesület legemlékezetesebb bajnoki mérkőzésen elért diadalához. Abban a szezonban nyerte el az első gólkirályi címét, amelyet még kettő követett (1977/78, 1979/80). 1978-ban az argentinai világ bajnokságon is pályára lépett. A Fazekas – Törőcsik – Fekete támadósor Újpesten és gyakran a magyar válogatottban is ontotta a gólokat, amely újabb két bajnoki cím elnyeréséhez vezetett (1977/78, 1978/79). Az 1979/80-as ezüstéremmel zárult bajnoki sze-

zonban elért 36 találatával Európa második legeredményesebb góllövőjévé vált és Ezüstcipőt szerzett. A díj átvételekor a párizsi Lidóban a világhírű filmsztár, Jean-Paul Belmondo személyesen gratulált neki. Az volt Fazék utolsó bajnoki éve lila-fehérben. Az Újpesten eltöltött tizenöt és fél idényben 408 bajnoki mérkőzésen 252 találatot jegyzett. Egyetlen teljes újpesti bajnoki szezont sem zárt érem nélkül, kilenc arany-, négy ezüst- és két bronzérem díszítette gyűjteményét.

Az évadot követően Belgiumba igazolt: a Royal Antwerp csapatához szerződött, ahol ma is az egyesület valaha volt három legjobb csatára között tartják számon. A nemzeti csapatba Belgiumból is behívták. Az 1982-es spanyolországi világ bajnokságon két mérkőzésen lépett pályára, az El Salvador elleni, a mai napig VB-csúcsot jelentő 10:1-es magyar győzelemből két góllal (egyett ballal a jobbszélről, egyet jobbal a balszélről) és két gólpasszal (mindkettőt szögletből) oroszlánrészt vállalt.

1983-ban a Luxemburg elleni Eb-selejtezőn öltötte magára utoljára a magyar válogatott mezt, amelyet 92 alkalommal viselt. Az akkor már háromgyermekes családapa továbbra is Belgiumban építette a karrierjét. A profi labdarúgást az Antwerp után a St. Truiden csapatánál fejezte be. Edzői pályafutása során belga csapatok, a Racing Jets, az Aalst (több időszakban), a Harelbeke és az Union SG kispadján ült, majd dolgozott a magyar válogatottnál pályaedző Mészöly Kálmán mellett is (1994/95). Az 1995/96-os idényben korábbi klubja, a Royal Antwerp kispadját foglalta el, ahonnan szezon közben önként távozott. Azt követően edzői feladatot nem vállalt. A magyar válogatott szövetségi kapitányi posztja és az Újpest vezetőedzői tisztsége – mint két dédelgetett álma – nem adatott meg számára, bár a neve többször is felmerült mindkét pozíció kapcsán. 2021-ben amiotrófiás laterálszklerózis (ALS) betegséget diagnosztizáltak az újpesti legendánál, és a gyógykezelések csak lassítani tudták a kórt. Egykori egyesületének, a Royal Antwerp FC 2026 januári meghívásának még eleget tudott tenni, azonban május 6-án a szervezete feladta a harcot a betegséggel szemben. Fazekas László belga földben nyugszik, az Antwerpen melletti lakófaluban, Brasschaatban helyezték örök nyugalomra. □

RÉTI JÁNOS

A gépgyári klub*

Újpesten talán minden munkahelyen volt ifjúsági klub, de olyan helyiség biztosan, amit időnként átengedtek a fiataloknak szórakozás céljára. A két legismertebb ezek közül a VTG (Vákuumtechnikai Gépgyár) klubja, közhasználatban a „Gépgyári Klub” volt a Szilágyi utcában, majd felzárkózott hozzá a törzsgyári klub, a Tungsram Ifjúsági Klub a Váci úton, a kultúrház épületében. De ezzel az okoskodós bevezetésnek vége! A klubokról, a klubokban zajló életről, az ott összerázódott közösségekről, szerelmekről, barátságokról, haver-ságokról a klubok hangján kell emlékezni.

A Szilágyi utca kis, földszintes házikójában, ami raktár vagy felvonulási épületből válhatott a gépgyári fiatalok kedvenc helyévé, már javában folyt az élet, Makhult Vili parányi pultocskájánál nyitogatta a parányi raktárból elővarázsolt söröket. Az alacsony, inkább presszóasztalok mellett jó társaságok jöttek össze. Vagy úgy, hogy „ott felejtődtek” egy KISZ-gyűlés után, vagy úgy, hogy valamilyen okból, valamilyen alkalomra összejöttek. És szólt a zene. Jelesebb alkalmakkor az este valamelyik pontján a gépzene leállt, és az akkor már egyre népszerűbb Naszvagyi Vili elővette a gitárját és énekelt. Nagyszerű bulik voltak...

[...] De stílszerűen: csapjunk a húrok közé! Mindjárt az elején szögezzük le, hogy Naszvagyi Vili nem a Scala mellett, Milánóban és nem is a Metropolitan környékén nevelkedett. Nem ott és nem azért lett zenész! Újpesten élt és a VTG-ben, az Egyesület Izzó Vákuumtechnikai Gépgyárban dolgozott, azaz a Szilágyi utcában „építette a szocializmust”! Olyan is lett! Mert hogy Vilit – eszterga- vagy gyalugépen dolgozott – egyetlen pillanatra sem környékezte a dicsőség, hogy „Élmunkás”, hogy „Kiváló Dolgozó” legyen, de még a „Szakma Ifjú Mestere” sem! Továbbá fényképét nem piszkíthatták be az arra járó legyek az üzem dicsőségtábláján. Mert nem volt ott! Ő a zenének élt és a zenében élt,

ennél fogva elég sajátosan értelmezte a „magyar valóságot”! Nem lett a főnökök kedvence, de akkor még dolgozót – csak úgy – nem lehetett kitenni. Pedig néhanapján szívesen megtették volna, mondván, hogy akkor menj inkább énekelni, ne rontsa ott a levegőt! Egy alkalommal például rászólt a művezetője, hogy „Naszvagyi, most már álljon rá a munkára!”. Erre Vili, – mi sem volt természetesebb a számára – kifogta az anyagot a gépből, letette a betonra és ráállt. Ezzel elérte, hogy a főnök „kedvence” lett, aki egyszerűen sarkon fordult, és otthagya. Vili azután természetesen felbukkant a gyár ifjúsági klubjának bulijain a dobozgitárjával és énekelt! Meg belépett a gépgyárban alakult – vagy már meg is volt – férfikórusba. Onnan, a Szilágyi utcából kezdett szárnyalni a hír, hogy van ott egy vörös srác, akinek állati jó hangja van és piszkosul tud énekelni. Férfi szépségversenyt nem fog nyerni, még jövőre se, de énekversenyt vagy tehetségkutatót azt nyerhet! Nyert is, de az még odébb van...

Mi, a törzsgyáriak, amikor ezt meghallottuk, már mentünk is meghallgatni a vörös srácot, és tényleg elámultunk: úgy utánozta az akkor toponn lévő világsztárokat – Tom Jonest, Gianni Morandit, Bobby Solót, Elvist – mintha magnóról szólt volna eredeti felvételt. □

*Réti János (1945–2020) az Attila utcai Általános Iskola elvégzése után a Könyves Kálmán Gimnáziuma járt, 1964-ben érettségizett. Az Egyesült Izzó munkatársaként előbb a Rádiócső Kémiai Laborban, majd az anyagellátási főosztályon dolgozott. Később munkaköréhez tartozott, hogy a gyár ifjúsága számára művelődési és szabadidős programokat szervezzen. 1980-ban Kelet-Magyarországra költözött. 1990-től pályát módosított és újságíróként helyezkedett el. Az újpestiek szórakoztatására Tíz villamos címmel saját blogot indított. Anekdotázó stílusú memoársorozata sajátos lenyomata az 1960-as, '70-es évek Újpestjének. Jelen írása a Vákuumtechnikai Gépgyár klubjának hangulatát idézi fel.

Újpest különleges természeti értéke a homoktövis és élőhelye, 3. rész

Mint a korábbi részekben felsorolt – egykori – élőhelyek is jelzik, a homoktövis elsősorban vízparti, folyó menti kavicsos, hordalékon, meszes homokon képezhet nagyobb állományokat. A sajátos arculattal jellemezhető folyami hordaléknövényzet kialakításában a legfontosabb szerepe feltehetően a vízjárásnak van. A nagyobb áradások szinte teljesen kiradírozzák a már kialakult zátonyflórát, ugyanakkor az újonnan érkező hordalék számos növényi magvat hoz magával, amellyel a kialakuló növényzet fajösszetételét gazdagítja. A síksági vegetáció talán legérdekesebb területei azok a szárazföldi növénytársulások, amelyek akkor alakulnak ki, amikor a korábban ártéri termőhely természetes feltöltődés vagy vízrendezés következtében messzebb kerül a víz fő útvonalától, és már nem, vagy csak ritkán érik áradások. Az ilyen területek sokáig őrzik az áradással egykor betelepült fajokat. Káposztásmegyér dűnévidéki növényzetének mai képét tehát ezek az áradások is alakították. Mindezek alapján világosan látszik, hogy a homoktövis számára ideális élőhelynek a vizekhez közel eső homokpuszták tekinthetők, és egyúttal magyarázatot kaphatunk arra is, hogy miért nem találkozunk ezzel a növényvel a száraz alföldi homokbuckákon.

Hazánkban a homoktövisnek egyetlen rokona, az ezüstfa (*Elaeagnus angustifolia*) fordul elő. Utóbbi növényt a köznyelvben gyakran – tévesen – olajfának is nevezik, amely azonban a mediterrán tájakon honos, örökzöld növényt (*Olea europaea*) jelöli. A keskenylevelű ezüstfa Ázsia mérsékelt klímájú területeiről származik, hazánkban elsősorban dísnövényként ültetik, illetve szárazságtűrése miatt szikés homokfásításra használják. Ugyanakkor éppen jó alkalmazkodó-képességével magyarázható gyors, agresszív terjedése a védett területen is, ami a homoktövis állományok foko-

zatos elnyomását eredményezheti megfelelő emberi beavatkozás hiányában. Az ezüstfa, bár több hasonló vonást is mutat a homoktövissel, egyértelműen megkülönböztethető tőle. Az ezüstfa ugyanis akár 15 m magasra is megnő, apró, sárga, május-júniusban nyíló virágai bódító illatúak, termése pedig ezüstös színű és lisztes húsú. Ezzel szemben a homoktövis legfeljebb kis termetű fácskává nő, lombfakadás előtt nyíló virágai jelentéktelenek, és fénylő narancssárga bogyószzerű álmértsései vannak, amelyek már messziről feltűnnek.

A homoktövis tehát többnyire kisebb termetű, 1,5-3 m magas, lombhullató, tövises cserje, esetleg kis fa. Sarjakkal terjedve sűrű, gyakran áthatolhatatlan bozótot alkot. Jó szárazságtűrése arra vezethető vissza, hogy zömében a talajfelszín közelében található gyökérrendszerét néhány mélyre hatoló gyökér egészíti ki, amelyekkel eléri a talajvizet. A magas talajvízszintet azonban nem tűri. A növény a gyökéren élő *Frankia elaeagni* nevű sugárgomba és különböző baktériumok segítségével képes a levegő nitrogénjének megkötésére is, ami pedig a tápanyagban szegény, sovány ho-

Termő homoktövis állomány Újpest határában (Fotó: Tolnai Zsuzsanna)

moktalajokon való akadálytalan fejlődésére ad magyarázatot. Az ezüstösen csillogó vagy bronzszínű pikkelyszőrökkel fedett hajtásoknak, vesszőknek és gallyaknak valódi csúcsrügye nincs, tövisben végződnek. Oldalukon rendszertelenül elhelyezkedő, eltövisesedett rövidhajtások fejlődnek. A szintén pikkelyszőrökkel fedett rügyek tompa csúcsúak, tojásdadok, 2-3 rügypikkellyel borítottak. A növény hajtásrendszerére jellemző, hogy elsősorban a vesszők felső rügyei hajtanak ki, így hajlamos a felkopaszodásra, és egy kisebb fához válik hasonlónak. A lomblevelek szőrt állásúak, lándzsásak, 4-6 cm hosszúak és 0,5-1 cm szélesek, a levélváll ék alakú, a levélszél ép, visszahajló, a levélcúcs pedig tompa. Kezdetben a levéllemez mindkét oldala ezüstös csillagszőrös, később azonban a levél színe kopaszodni kezd. A homoktövis kétlaki növény, azaz egy példányon vagy csak porzós (hím), vagy csak termős (nőivarú) virágok fejlődnek. Szélbeporzású.

Lombfakadás előtt, április-májusban hozza apró, jelentéktelen, 23 mm-es sárgászöld virágait, amelyek a másodéves vesszők oldalán rövid, tömött füzerként alkotnak. A porzós virágoknak kéttagú csészéje és négy porzója van. A termős virágok kis csészéje szintén kéttagú, és belőle csak a nyúlánk, meggömbült bibe emelkedik ki. A hím- és nőivarú példányok már virágzás előtt megkülönböztethetők, ugyanis a porzós egyedek rügyei vastagabbak, tobozzerű füzerben állnak, míg a termős példányokon vékony, vesszőhöz simuló rügyeket találunk. Természetes állományokban az ivararány kb. 50-50%. A magház a nőivarú virág tövének megtermékenyülés után fokozatosan duzzadni kezd, majd augusztus végétől jelennek meg az első kifejtett termések. Az érett gyümölcs fénylő narancssárga színű, húsos, lédús, vékony héjú, gömbölyded vagy tojás alakú, 6-8 mm átmérőjű, egyszemű álbozó. Szedéskor a termés kocsánya nem válik el a szártól, hanem leggyakrabban a bogyó húsból szakad ki. A növényen hagyott gyümölcsök összeaszalódva a következő évben is az ágakon maradnak. A homoktövis leghamarabban 2-5 éves korában terem.

Kincs a homokon

A különleges botanikai értéket képviselő homoktövis hazánkban egyre nagyobb népsze-

rűségnek örvend, ugyanis a kertészeti termesztés több területen is felfigyeltek a növényben rejlő lehetőségekre.

A dísznövénytermesztők elsősorban dekoratív termése miatt kedvelik. A homoktövis kifejezetten fényigényes növény, ezért mindenképpen napos fekvésű helyre kell ültetni. Nagyobb cserjék, fák árnyékában nem érvényesül, és fény hiányában díszítőértéke is csökken. Mivel gyökérsarjakkal terjed, elsősorban nagyobb kertekben, foltokban ajánlatos telepíteni vegyesen hím- és nőivarú példányokat, így évről évre megörvendeztet szép, narancssárga bogyóival. A téli hideget jól tűri, még a -40 °C-ot is elviseli, és a tavaszi fagyok sem károsítják. Jól alkalmazkodik a legszegényebb száraz, sós talajokhoz, még homokon, mészkövön, márgán és márgás-agyagos homokkőmáladékon is. Legszebben meszes, laza szerkezetű, homokos vályogtalajokon fejlődik. Természetesen meghálálja az öntözést is, de a túlóntozás és a magas talajvízszinttel jellemezhető, levegőtlen talajok mindenképpen kerülendőek. Tápanyagigénye – a már említett, a növény gyökerén élő nitrogénköti szervezeteknek köszönhetően – csekély. Szaporítása magvetéssel, bujtással, valamint zöld- és fásdugványozással is lehetséges. Gyökérsarjakkal gyorsan szaporodik. A magvetés meglehetősen nehéz eljárás, ugyanis csak az előzőleg megfelelő kezelésben részesített mag fog kicsírázni. Ha mégis ezt a módszert választjuk, akkor az augusztus végén, szeptember elején szedett termésekről – rövid utóérlelést követően – el kell távolítani a termésburkot, amelynek csírázásgátló hatása van. Szikkasztás után a magok száraz, fagymentes helyen tárolandók, majd február vége felé 3-5 °C-on rétegezésre van szükség, és azt követően március végén vethetők. A magok nagy számban és ne túl mélyre legyenek vetve. Nagyobb ültetvények létesítésénél a homoktövist dugványozással szaporítják. Zölddugványozáshoz hajtásvégeket használnak, amelyek gyökéreztetése csak megfelelő hőmérsékletű, öntözhető és szabályozható páratartalmú növényházakban lehet eredményes. A homoktövis vesszői fásdugványozásra alkalmasak. A gyökerezései folyamatot növekedésszabályozó anyagok használatával és tápoldatos öntözéssel gyorsítják meg.

(Folytatjuk...)

HIRMANN LÁSZLÓ

Stromfeld Aurél

A huszadik század első negyedének vitathatatlanul legképzettebb magyar katonája és legsikeresebb hadvezére Újpesten született 1878. szeptember 19-én. Apja Stromfeld János mérnök volt, aki az angyalföldi Schlik-Nickolson gyárban vezető beosztásban dolgozott. Tábornok Johannával kötött házasságából három gyermek született, Aurél volt a várva várt fiú. Mindössze kétéves volt, amikor édesapja elhunyt. A gazdag cég, amelynek a családfő a munkatársa volt, jelentős kegydíjat fizetett az özvegynek. A család ebből az összegből vásárolt lakóházat Újpest kertvárosában, Aurél ott nőtt fel. A német eredetű, Kossuth-párti evangélikus vallású családban a férfiak műszaki pályán dolgoztak, ezért Aurél az újpesti elemi iskola elvégzését követően a Markó utcai főgimnáziumban tanult tovább. Akkor azonban leginkább az orvoslás érdekelt. A kenyérkereső nélkül maradt család nem tudta finanszírozni a fiú tanulmányait, így került az érettségit követően a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémiára ösztöndíjas, államilag támogatott helyre. A millennium évében, 1896-ban kapta meg tiszti rangját és akkor került csapatszolgálatra a 18. számú soproni ezredhez. Mivel tehetségesnek és ambiciózusnak bizonyult, Bécsbe rendelték katonai továbbképzésre. 1905-től már vezérkari tiszttel volt. Özvegy édesanyját magához vette, megnősült és immár századosi rendfokozatban Iglón szolgált. Aktív szolgálata mellett katonaelméleti témák érdekelték. Hadseregszervezés című munkája tankönyv lett a katonatisztek képző Ludovikán. Vissza is rendelték Budapestre, ahol az akadémia tanáráként teljesített szolgálatot. Tanítványai között volt a Horthy-korszak későbbi miniszterelnöke, Gömbös Gyula is. Az első világháború kitörésekor a szerb frontra rendelték, ahol a Belgrád környéki harcokban kitüntette magát. Amikor a Monarchia katonai helyzete a keleti fronton rosszabbra fordult, az oroszok ellen vezényel-

ték. Akkor már alezredes volt, az egyik legfiatalabb törzstiszt. Az 1918. évi összeomlást az olasz hadszíntéren élte meg. Szervezettségét megőrző ezrede élén indult haza. Hitt abban, hogy a háborút követő új Magyarországnak erős hadseregére van szüksége, ezért igyekezett meggátolni a fosztogatást, a frontól visszatérő alakulatok demoralizálódását. Budapesten az új kormány kinevezte őt a Ludovika parancsnokának. 1919 januárjában Böhm Vilmos szociáldemokrata hadügyminiszter államtitkárnak kérte fel, és a pártba is beléptette. Stromfeld Aurél a kormány tagjaként kidolgozta egy hetvenezer fős hadsereg felállításának a tervét. Addigra a történelmi Magyarország sorsa megpecsételődni látszott. A Párizs környékén zajló béketárgyalásokon már körvonalazódott, hogy a peremvidékeket megszállják a későbbi kisantant országai. A Felvidéket cseh és szlovák csapatok özönlötték el, Erdély felől a románok a Tisza felé húzódtak, délen a szerbek egészen Baranyáig nyomultak előre. Ekkor üttött vissza a Károlyi Mihály fémjelezte kor-

Stromfeld Aurél és felesége Urbány Adrienne Bécsben, az esküvőjük napján, 1905. április 15-én (Forrás: HIM fotótár)

mányzat pacifista politikája. Nem volt erő, amely a nagyarányú annexiónak ellen tudott volna állni. Ebben a helyzetben született a Vix-jegyzék. A francia ezredes által átnyújtott dokumentum az Alföld egy újabb, színmagyar lakosságú sávjának átadását követelte. Ebbe bukott bele a kormány, ezt a helyzetet kihasználva szerezte meg a kommunista párt puccsal a hatalmat. Egyesülve a szociáldemokratákkal, 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot. A Kun Béla külügyi népbiztos által vezetett tanácskormány azonnal hozzálátott a Vörös Hadsereg megszervezéséhez. Hitték ugyanis a proletár internacionalizmusban, a Szovjet-Oroszországgal való katonai együttműködésben, a világforradalom diadalában. Stromfeld vállalta, hogy vezető szerepet visz az új hadseregben. Nem ideológiai megfontolás vezette, hanem a hazafiság. Honvédő háborúnak fogta fel a harcot, amelynek során meg kell védeni a történelmi Magyarország területét. Nem volt egyedül ezzel a gondolkodásmóddal, mivel a tanácskormány hadseregében számos olyan tiszt harcolt, akik idővel a Horthy-korszak honvédségében vezető szerepet vittek. Werth Henrik és Szombathelyi Ferenc későbbi vezérkari főnökök és Dálnoki Miklós Béla, az 1944 végi ideiglenes kormány későbbi miniszterelnöke egyaránt úgy vélték, hogy ha ötágú vörös csillag is van a sapkárózsák helyén, azért egy nemzeti hadseregben harcolnak egy hazafias ügyért.

Stromfeld vállalta a tiszántúli hadsereg vezérkari főnöki tisztségét. Szolnokon hadseregparancsnokságot szervezett, majd Miskolc térségében offenzívát indított. Az volt az elképzelése, hogy csapást mér a gyengébbnek gondolt cseh–szlovák erőkre, majd a románok ellen fordul. Előretörésével éket is vert a két ellenséges haderő közé. „A hadseregparancsnokság szándéka a cseh–román haderők belső szárnyát áttörve a cseheket megverni és azután a Tiszán átkelve a román haderő ellen fordulni” – írta. A Monarchia hadseregétől örökölt páncélvonatokkal észak felé nyomult, hogy az Antant által támogatott erők arcvonalát felszabdálja. Célját így fogalmazta meg: „Az általános helyzet megköveteli, hogy mielőtt a hadsereg zöme a Tiszán átkelve a román haderő ellen fordulna, a cseh hadsereggel hosszú időre leszámoljon”. A Vörös Had-

sereg felvidéki hadjárata óriási katonai sikert hozott. Sátoraljaújhelyen, Érsekújváron és Kassán át egészen Eperjesig nyomultak előre, ahol június 16-án kikiáltották a Szlovák Köztársaságot. A gyors és vártalan katonai siker a Párizs környéki béketárgyalások döntéshozóit is megdöbbsenethette. Attól tartottak, hogy a kommunisták vezette Magyarország jóval enyhébb békefeltételeket harcol ki a szövetségeseik, a csehek és szlovákok, valamint a románok kárára. Ezért maga a francia miniszterelnök, Clemenceau küldött jegyzéket Kun Bélának, hogy alkut kössön. Felajánlotta, hogy amennyiben a Vörös Hadsereg kiűrti a Felvidéket, az Antant visszarendeli a román erőket a Tisza vonalától. Stromfeld óva intett a készülődő döntés következményeivel kapcsolatban: „Az ultimátum elfogadása kapitulációt jelent. A győzelmesen előrenyomuló csapatok visszavonulása szétzúllásra vezet, amelynek folyamánya az anarchia”. Hiába igyekezett Kun Bélákat meggyőzni, a diadalmas hadsereg elhagyta a megszállt Felvidéket. Stromfeld lemondott, a Tanácsköztársaság pár napon belül összeomlott, a román királyi hadsereg Budapestet is megszállta.

Horthy Miklós rendszere 1920-ban perbe fogta Stromfeld Aurélt. A vád hazaárulás volt. A volt vezérezredes azzal védekezett, hogy csupán honvédelmi célok vezették. Így fogalmazott a perben: „Vádolom magam azért, hogy nem tartottam ki tovább és távozással az embert előnybe helyeztem a közszemben”. A bíróság végül három év szabadságvesztésre ítélte. Rendfokozatától és tiszti járadékától megfosztották. 1921-ben szabadságra helyezték, de mert az új honvédsereg nem tartott igényt a szolgálataira, raktárosként kényszerült dolgozni. Mellőzöttsége az illegális kommunista párt felé sodorta őt, ebbéli tevékenysége miatt vizsgálat is indult ellene. Tény, hogy 1925-ben valóban a párt tagja lett. A katonai gondolatör továbbra is foglalkoztatta őt, könyvet írt *Készül az új háború* (1928) címmel. A munka posztumusz jelent meg, mert Stromfeld Aurél mindössze 49 évesen, 1927-ben elhunyt. Emlékét az újppestiek sokáig ápolták. Az Újpesti Természetbarátok Turista Egyesületének tagjai által a Kevély-nyeregben 1928-ban felépített turistaházról nevezték el.

Eperjes város kora újkori metszeten (1662) (Forrás: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Eperjes_\(Szlov%C3%A1kia\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Eperjes_(Szlov%C3%A1kia)))

Eperjes, a Kassától harminchárom kilométerre északra fekvő település, ma Szlovákia harmadik legnépesebb városa. 1132-ben Vak Béla alapította a Felvidék egyik gazdag völgyében. Hamarosan flamand telepesek érkeztek, akik ipart, céhes kultúrát, városi életmódot hoztak magukkal. Őket váltották a szászok, akik Lőcséhez és Bártfához hasonlóan szabad királyi városokat alapítottak. III. Andrástól, az utolsó Árpád házi királytól ki is vívták ezt a jogot. A Tarca folyó által kettészelt városban jelentős kézműipar bontakozott ki. Nagy változást a reformáció hozott, a szepességi szászok jellemzően a lutheránus, azaz evangélikus hitre tértek át. Így váltak célpontjává a Habsburgok erőszakos valláspolitikájának. 1687-ben Caraffa császári generális Eperjesen vésztörvényszéket állított fel, ahol huszonnégy gazdag polgárt ítéletek el és küldtek vérépadra. Vagyonukat az udvar elkobozta. Eperjes az 1821-es koleralázadás egyik központja volt, így a Felvidék ezen szeglete ismét véres események színtere lett. A trianoni békadiktátum idején Sáros vármegye székhelye volt és az új

Csehszlovákia bekebelezte. 1919 tavaszán a magyar Vörös Hadsereg átmenetileg megszállta. A diadalmas legénység sorai között szép számmal akadtak újpesti katonák is.

Ligeti Dávid történész a hadjárat katonai jelentőségét így fogalmazta meg: „Június 10-én a Vörös Hadsereg elérte Bártfát, és ezzel a történelmi Magyarország határát, a Galíciában előretörő szovjet-orosz bolsevikok ekkor mintegy 200 km-re megközelítették a magyar elvtársakat. Tekintettel arra, hogy zömében magyarlakta területeket foglalt vissza Stromfeld, a helyi lakosság felszabadítóként tekintett a Vörös Hadseregére, amelyet viszont piros-fehér-zöld zászlókkal fogadott. Ezt a »jelenséget« Kun Bélának nem helyeselték, ugyanakkor eltűrték. A hadjárat egyetemes, bolsevik, internacionalista jellegét igazolta, hogy június 16-án Eperjesen kikiáltották, pontosabban kikiáltatták a Szlovák Tanácsköztársaságot”.

A II. bécsi döntés Eperjes területét nem érintette, így átmenetileg sem került vissza a revíziós Magyarországhoz. Jelenleg Szlovákia egyik, a turisták által leglátogatottabb városa, Prešov néven.

„Gyermekorvos szerettem volna lenni”

Erkel Tiborné dr. Bognár Márta – Újpest díszpolgárának özvegye – a 90. életéhez közeledve is aktív közéleti ember. Alapítója az újpesti zeneiskola

Erkel Tibor Emlékdíjának, amelyet 2018 óta ad át az Erkel Gyula Újpesti Zeneiskola Alapítvány a tanév kiválóan teljesítő pedagógusainak. Nemcsak híres családja, az Erkel família, de neves fiai: Erkel András (1962–2014) zenei és filmproducer, illetve Erkel László Kentaur jelméz- és díszlettervező révén is ismerhetjük őt. A doktornő hosszú évtizedeken át gondozta a hazai, azon belül az újpesti gyermekeket.

– *Kedves Márta, tény, hogy ezer szállal kötődsz Újpesthez. Elmesélnéd, hogy mikor kezdődött ez a szoros kapcsolat?*

– 1937-ben az újpesti (rövid u-val) szülőotthonban kezdődött a kapcsolatom a várossal. A személyi igazolványomban is ez a településnév szerepel, és élénken tiltakozom, amikor születési helyként Újpest helyett Budapestet tüntetnék fel.

Hogyan kerültek a szüleim Újpestre? Apám Rózsahegy (ma: Ružomberok, Szlovákia) született. 1920-ban repatriáltak és ide költöztek. Újpest befogadó város volt, a világból sok helyről jöttek ide, elég csak a sírokat megnézi a temetőben, hogy milyen különleges családnevek fordulnak elő. Tudjuk, hogy a települést egy időben kis-Amerikának is nevezték, az előnyös feltételek mellett olcsón kaptak házhelyet az ide érkezők, így érthető, hogy apám családja is itt talált újrakezdési lehetőséget. Apám, dr. Bognár Emil tüdőgyógyász, röntgen szakorvos a Baross utcai Városi Kórházban dolgozott. Az '50-es évek elején a tanács támogatásával – prevenciós céllal – a Jókai utcában Iskolai Szakorvosi Rendelőintézetet hozott létre, amelynek igazgatója lett.

Anyai nagyanyám alföldi családból származott, de Kárpátaljáról, Salánkra (ma: Salanki, Ukrajna) került óvónőnek, anyám ott született. Érdekes módon egy ismeretlen nagynénitől örökölt egy telket itt Újpesten.

Anyám nagyon korán árva lett, édesapját két éves korában elvesztette. Bátyja, Szalkay Ferenc fizikus a Tungsramban is dolgozott, majd a Magyar Optikai Művek vezérigazgatója lett. Anyu óvónői munkát végzett, majd földrajz–biológia szaktanárrá képezte magát. Angyalföldön a Kilián György utcai iskolában (ma: Németh László Gimnázium) tanított, amit mintaiskolának építtetett a Rákosi-rendszer. Amit 1948–49-ben modern iskolai felszerelésnek lehetett nevezni, az ott mind rendelkezésre állt. Csúszásmentes padozat a tornateremben, háromféle falitábla, padok helyett íróasztal és karosszék. Később még uszodát is építettek hozzá. Abban az időben ez volt a látványiskola. Jöttek vendégek a szocialista országokból, még a távoli Kubából is.

Az első hat osztályt a Lőrinc utcai iskolában végeztem, hetedikről anyám átvitt a Kiliánba, ahol még engem is tanított. Sokan megjegyezték, hogy milyen jó, hogy anyukám tanít engem. Azonban ez nem egészen felelt meg a valóságnak, mivel mindig elfoglalt volt. Az új iskolát ugyanis be kellett rendezni; például ő szerelte fel a szertárakat. A legjobb tanárokat szerződtették, a kórusvezető például Péterfi Ida volt, akivel a következő évben már a rádióban énekeltünk. (Hecceltem is Tibort később, hogy én hamarabb mentem a rádióba, mint ő!)

– *Az általános iskola után nem lehetett kérdés a gimnáziumban történő továbbtanulás. Már akkor eldöntötted, hogy az orvosi pályát választod?*

– Középiskolába a Kanizsaiba jártam. Akkoriban még leányiskola volt, de nem szerettem. Kevesen készültek egyetemre abból az osztályból, az osztálytársnőim többsége férjhez akart menni. Nekem azonban az volt a célom, hogy mindenből kitűnő legyek és felvegyenek az orvosira.

A legkedvesebb oktatóm a magyartanárom, Darázs Rózsa volt. Ma is emlékszem, milyen csodásan szavalt. A velünk szemben lévő „Könyves”-be a fiúk jártak. Többször szerveztek közös táncórákat, ahol ismerkedhet-

tünk egymással. Sok évvel később találkoztam néhányukkal, többek között Schrammel Imre keramikus művésszel, aki elmondta, hogy a tánciskolából emlékszik rám.

– *A zenével mikor kerültél kapcsolatba? A férjed, Erkel Tibor révén, vagy már korábban is?*

– A mi családunk a természettudományokhoz vonzódott, de anyám emellett hegedült. Apám nem tanult zenét, viszont szertornázott, még hetvenévesen is felment kézállásban az emeletre. A tágabb családomban jellemző volt a zenei műveltség. 12 éves koromtól, 1949-től jártam az István téri úpesti zeneiskolába, zongoraórára. Nagyon szép épület volt, kiválóan hangszigetelt termekkel. Semmilyen zaj nem szűrődött át a termék falain, még úgy sem, ha az egyikben trombitáltak, a másikban zongoraóra volt.

Az egyetem mellett a nagyszerű Sachs René tanárnőhöz jártam a Csengery utcába, aki korábban előadóművész volt. E nagyon kulturált, tájékozott hölgnél ismerkedtem meg Weiner Leó zeneszerzővel is.

– *Milyen emléked maradt az egyetemi felvételiéről?*

– Az orvosira való bejutásról rengeteg rémhírt terjesztettek. Az a hír járta, hogy még azt is megnézik, hogyan fogod meg az ajtókilincset. Az pedig, hogy az apám orvos volt, még tovább rontott a helyzeten, mert azt mondták, hogy nem akarnak orvos dinasztiákat nevelni. Valójában tényleg létezett ez a jelenség! A nagyon kedves és nagytudású ideg- és elmegyógyász professzornál, Nyíró Gyulánál vizsgáztam. A felvételin részletesen kikérdezett arról, hogy mivel foglalkozom, többek között azt is elmondtam, hogy évek óta zongorázom. „Véletlenül se hagyja abba, folytassa mindenképpen!” – javasolta. Talán meglepő, de nagyon sok orvos zenélt valamilyen hangszeren. A legkedvesebb és legszeretettebb kollégámról, Dénes János sebész professzorról – akinek az aneszteziológusa lettem – kiderült, hogy csellózott, még hozzá nem is akárhogy! Az Evangélikus Gimnáziumba járt Doráti Antallal, és az általa ott szervezett zenekarban is játszott. A '70-es években együtt kezdtük az újszülöttsebészetet az Apáthy István (ma: Bethesda) Kórházban.

Végül felvettek az egyetemre, és bejártam Pestre. Felszabadító érzés volt, megszűnt

az állandó szülői felügyelet, ismerkedtem, barátkoztam. Korábban a szüleim túlféltettek, mert a húgom TBC-ben halt meg gyermekkorában, ami súlyosan érintett mindannyiunkat. Érthető módon állandóan ellenőriztek, védőkorlátot fontak körém. Az egyetemen ez megszűnt és szerencsére kedves, értelmes társaságba kerültem. Több külföldi csoporttársunk is volt; koreaiak, kínaiak. Néhány fiú jutalomból került oda, mert harcolt az amerikaiak ellen. 1956-ban ők is azonnal a forradalom mellé álltak, néhányan harcoltak és tanácsokat adtak a fiataloknak. November 4. után haza is vitték őket.

– *Erkel Tiborral mikor ismerkedtél meg?*

– Az egyetem alatt találkoztunk, amit a sportnak köszönhetek. Újpesten csodás vízi élet zajlott. Tömegével mentünk vasárnaponként evezni a Dunára. Először kölcsön csónakot használtunk, 1956-ban azonban apám vett nekem egy csónakot. Csodálatos felépítésű hajó volt; minden versenyt megnyertünk vele. Egyik vasárnap meghívtam a barátnőmet és az udvarlóját Elek Gábort a csoporttársamat, aki később szülészorvos lett. Gábor vízipólózott, csinos, jó felépítésű fiú volt, kérdezte elhozhatja-e egy barátját? Mondtam, ha tud evezni, jöjjön. Ő volt Erkel Tibor. Gábor 1955-ben Balatonalmádiban, egy Légsátor nevű ifjúsági táborban ismerkedett meg vele. Ott együtt nyaraltak színészek, művészek, egyetemisták.

Megjelent Tibor, és én a rám szabott karcsú rózsaszín ruhámban elbűvöltem őt. Állítása szerint rögtön belém szeretett. Kiderült, hogy nem tud evezni, de megtanult. Később már nagy túrákat tettünk vele és az öccsével együtt, szigetet kerültünk, sátoroztunk, bográcsban főztünk. Amikor jó idő volt, szinte minden vasárnap ez volt a programunk.

– *Tibor már dolgozott akkoriban vagy ő is egyetemi hallgató volt?*

A férjem 12 éves korától önállóan tartotta el magát. Általános iskolába Debrecenben járt, két nagynénije élt ott, hozzájuk került. Milyen érdekes az élet: vezető védőnők voltak Debrecenben.

1956-ban a Zeneakadémia Fasori kolégiumának ifjúsági vezetőjévé választották.

A forradalom alatt az akadémián drámai események zajlottak, könyveket dobáltak ki az ablakon, égettek is. Ő ebben nem vett

részt, de mint vezetőt bevitték az ÁVO-ra és egy álló napig, végtelen számban újra és újra el kellett mondania, hogy mit csinált azokban a napokban. Végül elengedték.

A másik bűne az volt, hogy nem lépett be KISZ-be, sőt utána a társai sem. Végül kirúgták a kollégiumból. A tanárai segítettek úgy, hogy a tanítványaik közül néhányat átadtak neki, hogy el tudja tartani magát. A szülei nem tudták támogatni, mert a háború alatt mindenüket elvesztették. Öccse születésekor, 1944-ben elmenekültek az otthonukból, és mire visszatértek, teljesen kifosztva találták azt.

– *A szerelemből mikor lett házasság?*

– 1961. június 10-én házasodtunk össze, az újpesti városházán – igaz, akkor tanácsháza volt a neve. Szeptemberben, a cselédkönyves időszak letelte után megkaptam a diplomám. Az utolsó egyetemi évem időszakában a modern zongoradarabok következtek zenei tanulmányaimban. Otthon Bartók műveit gyakoroltam, amikor apám a teraszról bekiabált: „te, ez borzasztó, hagyd abba!”. Imádta viszont a romantikus zenét, sok lemezünk volt, Rahniniov, Csajkovszkij, Mendelssohn hegedűverseny Ojsztrah előadásában és sok más. Én sem rajongtam Bartókért, Tibor magyarázta el részletesen ezt a zenei nyelvet. Szerencsémre Liszt–Bartók Nemzetközi Zongora Versenyt

Pillanatkép az esküvő után. Az ifjú pár: Márta és Tibor az újpesti tanácsházáról kilépve, 1961. június 10-én

rendeztek abban az évben, így sokszor hallhatam csodás darabokat. Egyszóval megszerettem Bartókot is. A Concertót még a fiam, András és László is szerették, noha ők jobban vonzódtak a könnyűzenéhez.

– *Hol volt az első munkahelyed?*

– A diploma után, már András fiammal várandósan kellett állást találnom. Apám után az én jövőmet is röntgenorvosként képzeltek el, de áldott állapotban nem lehetett azt a munkát végezni. Végül hosszas keresgélés után átkerültem a Károlyi Kórház belgyógyászatára. Egy húszágyas férfikórterem mellett a főorvos még a saját betegeinek az ellátását is rám bízta. Szerencsére egészen jól tudtam kapcsolatot teremteni a betegekkel. A nehézséget az jelentette, hogy a konzervatív gondolkodású főorvos úgy gondolta, hogy a fiatal csináljon mindent: szúrjon, katéterezzen, mossa a beteg gyomrát – így bedobott a mélyvízbe. Lelkes kezdő orvosként még a földön fekvőkhöz is leguggoltam a kezelés miatt. Már a betegek mondogatták, hogy „doktornő még a végén itt fog megszülni!”. Majdnem úgy történt, mert szombaton még dolgoztam, de vasárnap szültem, pedig megvolt a jegyünk az Alkotmány moziba. András fiamat három hónap után bölcsődébe kellett adnom, mert nem járt több szabadság. Könnyebbség annyi volt, hogy ki tudtam járni szoptatni őt, és ügyeletet sem kellett vállalnom.

– *Hogyan tudad összeegyeztetni a gyerek nevelését, a háztartás vezetését és a munkádat?*

– Szerencsésen, mert Tibor ugyan Szegeden egy közép fokú zeneiskolában kapott tanári állást, de csak három napig dolgozott ott, négyet itthon töltött. Sokat segített a házimunkában. Később javult a helyzet, mert átkerültem a röntgen osztályra, ahol csak délután kettőig tartott a munkaidő és a fizetésem is több lett a veszélyességi pótlékkal. Nagy hátránya volt azonban, hogy 8 és 12 óra között sötétben kellett ülnöm. 10-kor volt egy kis szünet; az asszisztensnő hozta a kávé és a borzasztó Fecske cigarettát. Végül is félttem, hogy túl sok sugár ér. Gyermekgyógyász szerettem volna lenni. Adódott egy lehetőség, és átkerültem egy kolléganő helyére az Árpád Kórház gyermekosztályára. A munkám azonban nem lett könnyebb. Egyedül ügyeltem 170 ágyra úgy, hogy egy adjunktus volt a tá-

maszom, aki Rákospalotán lakott, és ha felhívtam, biciklivel jött segíteni. A betegeket három épületben helyezték el, az A épület nézett az Árpád útra, a B épület hátrébb, és az F, ahol a fertőző betegek voltak (kruppos, kanyarós, kolitoxikózisos gyerekek). Az újszülöttek iránti szeretetem talán onnan keletkezett, hogy hozzánk tartozott a szülőotthon is. A B épület teraszán kiépítettek egy bokszos rendszert, ott helyeztük el az újszülötteket.

Dr. Balló Tibor gyermekgyógyász ötlete volt egy önálló gyermekkórház létrehozása. Végül Zuglóban az Uzsoki Utcai Kórház egyik épületét adta át a minisztérium erre a célra a '60-as évek elején. Pénz nem jutott a berendezésekre, a bútorokat a Heim Pál Kórház pincéjéből szedték össze, és a Madarászból is kaptunk eszközöket. A Heim Pálból még egy hónapra való gyógyszert is kaptunk az induláshoz. Remek orvosgárdát hívott össze Balló. Dénes János sebész – egy nagypolgári családból származó, több nyelven beszélő ember –, a Honvédkórház ezredeseként 1956-ban éppen külföldön tartózkodott, amikor megválasztották a munkástanács elnökének. A forradalom bukása után lefokozták közlegénynek, el lehet képzelni, hogyan viselte ezt a megaláztatást. Jó alkalmat jelentett számára Balló meghívása. A fejlődési rendellenességek korrekciójára így hoztuk létre az újszülöttsebészetet, ahol nyelőcső-fejlődési rendellenesség, bélrendszeri rendellenes fejlődés, hasfalhiány is előfordult a praxisunkban. Dr. Lábás Zoltán irányításával országos bronchológiai ügyeletet vállaltunk a hörgőbe került idegen testek eltávolítására. A beavatkozásokat altatásban végeztük. Lábás professzornak csodálatos gyűjteménye volt az eltávolított idegen testekből.

A műtétek alatti fájdalomcsillapítás és az altatás érdekében, igazgatói felhívásra aneszteziológiai szolgálatot kellett szerveznem. Ehhez saját magamat is képeznem kellett. Jártam a Heim Pál Kórházban, a Madarászbán és Szegeden a gyereklinikán, Boda professzornál is tanultam.

Ő kezdte el az első magyar gyártmányú lélegeztetőgépek alkalmazását az intenzív terápiában. Végül a Honvédkórházban a felnőtt betegek altatását is megtanultam. Rendkívül érdekes volt: veseműtét, agyműtét, szemészet,

szívsebészet, érsebészet, szinte az egész szakmát végignézhettem.

– *Szép hivatásodat tudomásom szerint nyugdíjas éveidben is folytattad...*

– 1995-ben az általam alapított Anaesthesiologia és Intenzív Therápiás osztály vezetőjeként mentem nyugdíjba. Maradt a magánpraxis, amit 1996-ban vállalkozóként kezdtem. Családi házunkban anyám konyháját kevés ráfordítással rendelővé alakítottuk. Betegeim részben a kórházban megismert, hozzám kötődő családok gyermekei voltak. Legtöbbször cigány származásúak, akik bíztak bennem, követték az utasításaimat, másrészt a környék fiatal házaspárjai bíztak meg háziorvosi teendőikkel. A rendelés időpontját telefonon egyeztettük, még hétvégén is elértek. Főállású, intenzív terápiás munkámtól messze álló napi teendőket, receptírást, speciális tudnivalókat, a Király utcai Gyermekrendelő vezetőjétől, dr. Erdei Zsuzsannától vettem át. Később már helyettesítési munkát is vállaltam, először a nyári szabadságok idején, majd hivatalos helyettesként, immár rendszeresen. Utolsó orvosi tevékenységem is a Király utcához kötődik. 2020. március 13-án, pénteken kért fel egy kolléga, hogy helyettesítsem, ha nem vagyok babonás! Jelentős nap lett az életemben, mert március 15-én kihirdették a COVID-zárlatot. A feloldás után a korom miatt már nem folytathattam a hivatásom. Ezzel a majdnem 60 évig tartó orvosi munkám lezárult. □

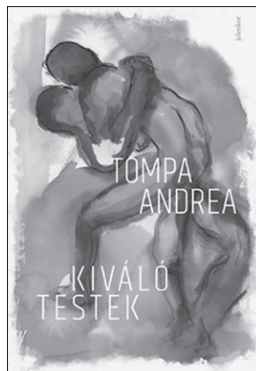

Dr. Bognár Márta gyermekgyógyász, neonatológus, aneszteziológus szakorvos 1977-ben (Fotók: családi archívum)

Könyvek Újpestről

Jolsvai András kisember hősei az olvasók jó ismerősei. Az Újpestért-díjas író gyakran a múltban lel olyan történet-szálla, amelyből a tőle megszokott finom humorral és empátiával ír novellát vagy regényt. A Barátságos arcot kérek című új könyvében a Weisz család egy rendkívül kétségbeesett, mégis groteszk versenyfutást fut az idővel. Az 1952-ben játszódó izgalmas történet mozgatórugója egy súlyos családi vészhelyzet: a család egyik tagját hosszú évekre börtön fenyegeti, és a megmentéséhez elengedhetetlenül szükséges egy nagyobb összeg előteremtése. A családtagok nem válogatnak az eszközökben, és a legkülönbébb (gyakran reménytelen vagy komikus) módszerekkel próbálnak pénzt szerezni. A regényt a közelmúltban az Új Írás folytatásokban közölte, könyvalakban a Pesti Kalligram Kiadó jelentette meg.

Tompa Andrea regényeiben meghatározó szerepet játszanak az előítéletek, a kirekesztettség és a szorongások, ám műveivel épp e traumák feldolgozásán és lebontásán fáradozik. Az Újpesten élő író Kiváló testek című kötete ismét a „kincses város” eddig el nem beszélt történeteiből táplálkozik. A történet az egyéni szabadságról, az elnyomó hatalomról és Kolozsvárról szól. A szerző a római történetíró nőalakjában, Publia Cornelia Tacitaként „Sine ira et studio”, azaz harag és részrehajlás nélkül beszéli el az eseményeket. A regény a romániai diktatúra idején az erdélyi melegközösség egyes tagjainak életét mutatja be. Egy középiskolás diák, egy latintanár és egy újságíró történeteinek keresztül ismerünk meg további szereplőket. A kötetet a Jelenkor Kiadó adta ki.

Károlyi-konferencia

Június 12-én Reformkor Fóton – Károlyi István és kora címmel konferenciát rendeztek a főtí Károlyi kastélyban. A helyi Vörösmarty Művelődési Ház és Közérdekű Muzeális Gyűjtemény által szervezett szimpóziumon tíz neves történész, levéltáros és kutató tartott előadást a grófi család tagjairól, tetteiről és értékkeremtő tevékenységéről. A rendezvényt gr. Károlyi Lászlóné nyitotta meg.

Városnapi elismerések

Augusztus 29-én, az Újpesti Városnapok alkalmából Újpest Önkormányzatának Képviselő-testülete Újpest Díszpolgára címben részesítette dr. Diós Erzsébet háziorvost, dr. Kovács Lajos ny. rendős ezredest és Szepesváry Lászlót, a Könyves Kálmán Gimnázium igazgatóját. Újpestért Díjat vehetett át: Baluka Csabáné dr., az UTE gazdasági igazgatója, Pál Lászlóné, a Lázár Ervin Általános Iskola igazgatója és Varga Brigitta rendőr százados. Újpest Önkormányzata Elismerő Oklevéllel díjazta Csordás László tanárt, Elek Zsoltné kulturális szervezőt, Koós Gábor nyomdászt, Kovács Győző ny. parasportolót, Kovács László György zenepedagógust, a Nefelejcs Népdalkört, Szabó Mihály judomestert, valamint Zeller Józsefné Lengyel Rozália önkéntes nyugdíjas óvodapedagógust. A díjazottakat dr. Trippon Norbert, Újpest polgármestere köszöntötte.

Emlékmű az UTE alapító elnökének

Augusztus 30-án, a Szent István téren került sor Goll János (1841–1907) emlékművének avatására. A tanár, zeneszerző, az UTE egyik alapítója és első elnöke emlékművét Tóth Dávid szobrászművész tervezte. Avatóbeszédet mondott Laszip Gábor sporttörténész és Bősze Ádám zenetörténész.

Iskolából társasház

A fővárosi önkormányzat a tulajdonában álló, Megyeri út 45. szám alatti, használaton kívüli iskolaépület 48 lakásos lakóépületté történő átalakítását tervezi. A beruházás célja, hogy a jelenleg üres épület átalakításával (amelyben korábban a Kilián iparitanuló, majd a Déri Miksa szakközépiskola működött), elsősorban az Újpesten munkát vállaló családok számára bérlakásokat alakítsanak ki.